

”Lite strul här och lite lässvårigheter där”

- unga som genomgått gymnasiesärskolans nationella program och deras möjligheter att nå arbete/sysselsättning

**Annicka Persson
Britt-Marie Nilsson
Ing-Marie Loxdal-Larsson**

**C-uppsats 10 poäng
Socialpedagogiska programmet
Institution för individ och samhälle och Högskolan Väst
Vårterminen 2006**

Förord

Vi vill med dessa rader framförallt tacka de unga vuxna och de professionella yrkesföreträdarna som möjliggjort denna studie. Ett stort tack till vår energiska och positiva handledare Bibbi Ringsby- Jansson som har varit ett stort stöd i vårt uppsatsskrivande. Det har varit intressant och lärorikt att skriva en C-uppsats. Vi har valt att tillbringa mycket tid tillsammans och endast arbetat enskilt vid resultatsammanställningen. Vi har under resans gång mötts av både med och motgångar. Vi har dock förstått att det är så att skriva en vetenskaplig uppsats. Trots en del prövningar har vänskapen bestått och vi ser det som en lärorik och utvecklande tid. Vi vill även tacka våra familjer för att de har stått ut med oss under denna tid.

Hoppas på en trevlig läsning!

Annicka, Britt-Marie och Ing-Marie

– ett arbete kan också vara en källa till frihet som inte bara grundar sig på avståndstagande från något, utan där det viktiga är friheten i sig; en källa till obundenhet och/eller en möjlighet till att skapa ett frirum bortom övervakning och kontroll. Kring dessa två möjligheter – social gemenskap och frihet – skapar det dagliga livet en ram av rutiner som strukturerar vardagen (Larsson, 2006 s. 179).

Sammanfattning

Titel:	”Lite strul här och lite lässvårigheter där” Unga som genomgått gymnasiesärskolans nationella program och deras möjligheter att nå arbete/sysselsättning.
Författare:	Persson, Annicka; Nilsson, Britt-Marie & Loxdal-Larsson, Ing-Marie
Nivå:	C-uppsats, 10p
Program:	Socialpedagogiska programmet, 140p
Institution:	Högskolan Väst Institutionen för individ och samhälle
Tryckår:	Maj 2006
Handledare:	Ringsby-Jansson, Bibbi

Studiens syfte handlade om att ge en ökad insikt i hur livssituationen ser ut för ungdomar som genomgått gymnasiesärskolans nationella program, speciellt med avseende på arbete/sysselsättning och deras möjligheter på arbetsmarknaden. Frågeställningar som aktualiserats är: Hur ser professionella yrkesföreträdare på de ungas situation och möjligheter till arbete/sysselsättning? Hur ser de unga själva på sin situation och sina möjligheter? Vilket stöd och insats är betydelsefullt för de ungas möjligheter till upplevelse av delaktighet i arbete och samhälle?

Vi har utgått ifrån en kvalitativ ansats där vi använt oss av intervjuer och genom detta fick vi möjlighet att möta människor som önskar finna en meningsfull plats i samhälls och arbetslivet. Studien bygger på fyra intervjuer med olika berörda yrkesföreträdare samt fyra intervjuer med unga vuxna vilka har en särskolebakgrund. Från intervjuerna har de viktigaste aspekterna kring de ungas förutsättningar, möjligheter och det önskvärda stöd som behövs lyfts ur och analyserats. Studien visade sammantaget att det finns behov av ekonomiskt och socialt stöd för att unga vuxna med särskolebakgrund ska få möjligheter att nå, få och behålla ett arbete/sysselsättning. Resultatet visade även på att det är av största vikt och betydelse att stöden är kontinuerliga och varaktiga. En ytterligare faktor som bidrog till ökade möjligheter för tillträde till arbetsmarknaden handlar om omgivningens förståelse, där tolerans och tålamod är ledord. Det handlade också om tidsaspekten vilken idag kan ses som en bristvara och utgift. En intressant upptäckt var, att det hos en del unga fanns en tilltro till sig själva vilken innebar att de ansåg att tillsammans med lite stöd och hjälp så kunde de klara av det mesta.

Sökord: arbete, funktionshinder, intellektuella funktionshinder, särskola

Abstract

Title: “Little muddle here and little trouble there”
Young people who have gone through the national programme of the gymnasium’s special school and their possibilities to reach work/employment.

Authors: Persson, Annicka; Nilsson, Britt-Marie & Loxdal-Larsson, Ing-Marie

Level: C-essay 10 credits
Program: Social pedagogy program, 140 credits
Department: University college West
Department of individual and society

Publishing year: May 2006
Super visor: Ringsby-Jansson, Bibbi

The aim of the study was to give increased knowledge of how life situation looks for young people who have gone through the national programme of the gymnasium’s special school. Especially as regards work/employment and their possibilities on the labour – market. Questions, which have been brought up, are: In what way do professionals look at the young people’s situation and possibilities of work/employment? In what way do the young people themselves look at their situation and their possibilities? What sort of support and contribution are of importance for the young peoples possibilities to experience implication in work and society?

We have started from a qualitative beginning where we have used interviews and through there did we be able to meet people, who like everyone have wishes to find good context in society and employment. The study is based on four interviews with different connected professionals together with four interviews with young adults who have a background from the special school. From those interviews the most important aspects around the conditions, possibilities and the desirable support of the young people have been taken out and analysed.

The study printed in all to that there is a need for economic and social support in order to help young adults with a background from the special school to get possibilities to reach, get and keep a work/employment. The result is as well that it is of great importance that the supports are continuous and permanent. One more element, which contributed to, increased possibilities of getting admission to the labours – market is about the understanding from people around where tolerance and patience are the important words. It also deals with aspect of time and that can today be seen as an article of great value. One interesting discovery was that some young people had a good confidence to themselves and therefore they considered that with some support and help they would manage.

Keywords: work, disabilities, intellectual disabilities, special school

1. INLEDNING	7
2. FRÅN SKOLA TILL ARBETSLIV	8
2.1 Gymnasiesärskolan som del av en skola för alla	8
2.1.1 Nationella programmet	9
2.1.2 Eleverna på nationella programmet	9
2.2 Daglig verksamhet	9
2.3 Arbetsträning/Arbetsprövning	10
2.4 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder	10
2.4.1 Lönebidrag	10
2.4.2 SIUS	10
2.4.3 Personligt biträde	11
2.4.4. Utvecklingsanställning	11
2.4.5 Trygghetsanställning	11
3. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
4. METOD OCH TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	12
4.1 Metodval	12
4.1.1 Intervju som metod	13
4.1.2 Urval	13
4.1.3. Datainsamling	14
4.1.4 Bearbetning och analys	15
4.2 Etiska överväganden	15
4.3 Reliabilitet och validitet	16
5. TIDIGARE FORSKNING KRING SÄRSKOLA OCH ARBETSLIV	16
5.1 Studier kring särskola, annorlundahet och vuxenblivande	17
5.1.1 Att få vara som alla andra trots en särskolebakgrund	17
5.1.2 Annorlundahet	18
5.1.3 Vuxenblivande	18
5.2 Studier kring möjligheter och hinder för funktionshindrade i arbetslivet	19
5.2.1 Supported employment-metodik	19
5.2.2 Att kunna behålla ett arbete	20
5.2.3 Stöd i praktiken	20
6. TEORETISK RAM OCH CENTRALA BEGREPP	21
6.1 Identitet, solidaritet och mening	21
6.1.1 Social och personlig identitet	22
6.1.2 Solidaritet och delaktighet	22
6.1.3 Arbete och meningsfullhet	23

6.2 Interaktion och samspel	24
6.3 Socialt stöd i arbetslivet	25
6.4 Den flexibla arbetsmarknaden	25
7. YRKESFÖRETRÄDARNAS SYN PÅ DE UNGAS MÖJLIGHETER/SVÅRIGHETER NÄR DET GÄLLER ARBETE OCH SYSSELSÄTTNING	26
7.1 De ungas kompetens och förmåga	26
7.2 Föräldrarnas betydelse	28
7.3 Tid och pengar (gasa och bromsa)	29
7.4 Tolerans och förståelse från omgivningen	30
7.5 Om de bara får en chans att visa vad de går för	31
7.6 Sammanfattande tolkning och analys	32
7.6.1 Förutsättningar	32
7.6.2 Svårigheter	33
7.6.3 Stöd	33
8. DE UNGAS SYN PÅ SINA MÖJLIGHETER/SVÅRIGHETER	34
8.1 Vi är smartare än de tror	35
8.2 Om vi bara får chansen	36
8.3 Ge oss tid och tillåt oss göra misstag	37
8.4 Att ha ett arbete är att vara vuxen	37
8.5 Sammanfattande tolkning och analys	40
8.5.1 Annorlundahet	41
8.5.2 Vanliggörande	41
8.5.3 Vuxenblivande	41
9. ANNA OCH DEN OFÖRBEREDDA ARBETSMARKNADEN	42
9.1 Inledning	42
9.2 Anna en fallbeskrivning	42
9.3 Analys och reflektion	43
9.3.1 Anna – en framåt tjej fler möjligheter än hinder	43
9.3.2 Arbetets betydelse	44
9.3.3 Daglig verksamhet	44
9.3.4 Identitet, solidaritet och mening	44
9.3.5 Stöd	45
9.3.6 Arbetsmarknaden	45
9.4 Avslutande reflektion	46
REFERENSLISTA	48
BILAGOR	

1. INLEDNING

Vår studie handlar om ungdomar som har genomgått gymnasiesärskolans nationella program och fokuserar på hur deras framtida situation ser ut, främst vad gäller arbete och sysselsättning. Vad händer sedan?

Hur ser chanserna ut att få arbete på den öppna arbetsmarknaden och vilka strategier har samhället att tillgå för att möta dessa ungdomar. Intresset för området väcktes under hösten då vi inom ramen för utbildningen läste de valbara temakurserna, "Utvecklingsstörning, samhälle och välfärd" samt "Ungdom, demokrati och samhällsförändringar". Under kurserna blev det uppenbart att det är svårt och problematiskt att få tillträde till arbetsmarknaden, i en tid av hög arbetslöshet, särskilt då för ungdomar och inte minst för ungdomar med någon form av funktionshinder. Genom olika erfarenheter har vi kommit i kontakt med ämnet, en av oss har gjort praktik på arbetsförmedling, en annan på gymnasiesärskolan. Vi har tidigare yrkeserfarenhet genom arbete inom omsorgen i form av arbeten inom gruppboendeverksamheter.

Vårt intresse ökade också genom diskussioner kring det alltmer hårdnande arbetsklimatet på arbetsmarknaden, där kraven och arbetstakten har ökat och det krävs en allt högre kompetens för att nå, få och behålla ett arbete (Sjöberg, 2002). Tideman (2000) skriver att från 1990-talet och framåt har arbetsmarknadssituationen på arbetsmarknaden klart försämrats för de människor som har någon form av funktionshinder. Stora förändringar har skett inom dagcenterverksamheten där utvecklingen alltmer gått mot satellitgrupper och där sysselsättningen på basdagcenter har minskar menar Åkerström (1998).

Samhället har gjort sig beroende av marknadsekonomiska verksamheter där arbetslivet enligt den amerikanska sociologen Sennett (1999) innehåller avreglering, flexibilitet och projektarbete. Flexibiliteten leder till ökade ojämnligheter i samhället, där de som lyckas tar allt, vilket medför att endast ett fåtal når framgång. De människor som inte har förmåga att hänga med i de förändringar som sker i samhället kommer obönhörligt att komma på "efterkälken". För att vinna måste man satsa. Har alla människor rätt att få vara delaktiga i samhället? Vill vi ha ett samhälle där människors olikheter kan ses som en tillgång istället för ett problem och där människor ges möjlighet att få leva utifrån sina egna förutsättningar?

Vår förhoppning är att få en insikt i vilka möjligheter de unga som genomgått gymnasiesärskolans nationella program har i ett samhälle med stor ungdomsarbetslöshet. Att få fotfäste på arbetsmarknaden är av största vikt och särskilt viktigt för unga människor. För de inte tillträde till arbetsmarknaden finns en risk att de kan fastna i ett långvarigt utanförskap. Ett långvarigt liv i arbetslöshet kan leda till konsekvenser som att inte känna sig behövd och efterfrågad. Arbete utgör en stärkande och strukturerande faktor i människors psykologiska situation och arbetslöshet kan därmed, menar Giddens (2003), leda till att självkänslan reduceras. Vårt val av ämnesområde är dessutom en viktig välfärds och samhällsfråga.

2. Från skola till arbetsliv

Enligt Valfärdsbokslutet (SOU 2001:79) är ungdomar en förlorargrupp i sysselsättningskrisen genom att de unga har svårt att etablera sig in i arbetslivet. Enligt Giddens (2003) har många ungdomar svårt att få ett arbete på grund av att arbeten som inte kräver någon utbildning har blivit färre. Vidare skriver han att ungdomars situation att komma in på arbetsmarknaden har försvårats och det är förändringar i välfärdssystemet som har påverkat detta uteslutningsmönster. Många ungdomar kämpar för att bli integrerade i samhället, men de känner att chanserna har minskat på grund av konkurrenskraften på arbetsmarknaden.

Enligt Carlbeck-kommittén, vilken hade till uppgift att se över utbildningar för barn och ungdomar med utvecklingsstörning är elevökningen i särskolan kraftig men den varierar dock mellan kommunerna. Särskolans elevökning har inte någon enkel enskild förklaring, utan sammanhänger med en rad olika faktorer. Det kan handla om brister i utredningsförfarandet inom kommunerna och det kan, vilket är av största betydelse, handla om hur definitionen av personkretsen sker. Är ökade köer till särskolan relaterat till klass, kön och etnicitet? Hur påverkar samhällets ökade differentiering (särskiljande, uppdelning) och specialisering ungas möjligheter att få plats på arbetsmarknaden? (SOU: 2004:98).

Under senare år har Carlbeck-kommittén konstaterat att unga med utvecklingsstörning har stora svårigheter att få ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Kommittén menar att för att få till en förändring är det av största vikt med en utvecklad samverkan mellan gymnasiesärskolan, arbetsförmedlingen, daglig verksamhet och parter från arbetsmarknaden (SOU 2004:98). I kölvattnet efter den lågkonjunktur vilken började under 1990-talet har det samtidigt visat sig att det är personer med utvecklingsstörning som har varit de som först mist sina anställningar på den alltmer krympande arbetsmarknaden (Tideman, 2000).

2.1 Gymnasiesärskolan som del av en skola för alla

Särskolan har från den 1 juli 1994 samma läroplan som den övriga grundskolan, respektive den övriga gymnasieskolan. På detta sätt markeras att alla elever, oberoende av utvecklingsnivå, omfattas av samma värdegrund. Det är dock en egen skolform med egna kursplaner och gymnasiesärskolans nationella program har även egna betygskriterier. Undervisningen bedrivs ofta i nära anslutning till grundskolan och gymnasieskolan samt även i samma klasser d.v.s. integrerad undervisning. Särskolan omfattar grundsärskolan och träningsskolan. År 2004 var det ca 22 000 barn och ungdomar som var inskrivna i särskolan. I gymnasiesärskolan erbjuds eleverna yrkesförberedande utbildning på samma sätt som i gymnasieskolans nationella och specialistutformade program. Kommunen är skyldig att erbjuda utbildning i gymnasiesärskolan i fyra år (www.skolverket.se).

I en rapport gjord av Carlbeck-kommittén diskuteras särskolans vara eller inte vara som skolform (SOU 2004:98). Denna kommitté tillsattes då det kom indikationer på att antalet inskrivna elever till särskolan markant ökat. Denna debatt hålls också vid liv genom Lpo 94 där målsättningen är ”en skola för alla”. Enligt Haug (1998) uppstår en konflikt mellan skolans värdegrund, vilken betonar människors lika värde och elever som bedöms att inte klara de av skolan uppsatta kunskapsmålen. Detta leder till att elever med intellektuella funktionshinder blir hänvisade till en annan skola, nämligen särskolan.

2.1.1 Nationella programmet

På nationella och specialutformade program är tiden fördelad mellan kärnämnen och karaktärsämnen. Kärnämnen är svenska, engelska, samhällskunskap, religionskunskap, matematik, idrott och hälsa samt estetisk verksamhet. De nationella programmen som finns utarbetade är Estetiska programmet, Fordonsprogrammet, Hotell –och restaurangprogrammet, Hantverksprogrammet, Handels –och administrationsprogrammet, Industriprogrammet, Medieprogrammet och Naturbruksprogrammet. Det finns också enstaka kurser som inte ingår i fullständiga program. Liksom i gymnasieskolan ska minst 22 veckor av utbildningen arbetsplatsförläggas. Betygskalan är tvågradig och består av Väl Godkänd och Godkänd. När inte eleverna nivån för godkänd, får de istället intyg på att utbildningen är genomförd (www.skolverket.se).

2.1.2 Eleverna på nationella programmet

Undersökningsgruppen, de unga i studien, är personer som har det gemensamt att de gått hela eller delar av sin gymnasietid i något av gymnasiesärskolans nationella program. Vi kommer i studien att benämna gruppen som unga eller unga vuxna med särskolebakgrund. I lagstiftning, rapporter, utredningar och i annan litteratur som vi refererar till, används ofta begrepp som personer med utvecklingsstörning, intellektuella funktionshinder eller personer med arbetshandikapp.

Följderna för ungdomar som har en lindrig eller måttlig utvecklingsstörning kan bland annat vara att de upplever saker och händelser på ett mer konkret sätt. Det innebär också att de kan ha svårt för att tolka abstrakta symboler vilket i sin tur gör det svårt att läsa och skriva. Andra svårigheter kan bestå av att förstå nya sammanhang de inte varit med om tidigare eller att förstå vilka konsekvenser olika handlingar kan ge (Olin, 2003).

Ett intellektuellt funktionshinder innebär att det är ett kognitivt funktionshinder som har med förståelse och verklighetsuppfattning att göra och detta påverkar individens hela livsföring som arbete, boende och fritid (Larsson, 2006).

Ett funktionshinder i sig ska inte likställas med handikapp, däremot kan ett funktionshinder bli ett handikapp när möjligheterna att delta i samhällslivet begränsas. Det kan handla om den fysiska miljön eller omgivningens attityder mot människor med funktionshinder (Ds 2000:69).

2.2 Daglig verksamhet

Kommunerna är skyldiga att tillgodose behov av daglig verksamhet och detta regleras i Lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (1993:387). Rätt till daglig verksamhet har personer i yrkesverksam ålder med utvecklingsstörning, autism eller de som fått en hjärnskada i vuxen ålder. Daglig verksamhet innebär att ha något att göra under dagarna och det ska passa var och en. Syftet är att få utvecklas och bli mer självständig. Den dagliga verksamheten kan vara förlagd på Dagcenter men även på andra lämpliga ställen. På dagcentret ska det finnas liknande arbeten som det finns på andra arbetsplatser, det ska finnas möjlighet till träning och skapande sysselsättningar. Det ska också finnas möjligheter att få prova olika arbeten.

2.3 Arbetsträning/Arbetsprövning

I själva utredningsarbetet ingår arbetsträning. Det ska vara individuellt utformat och användas i rehabiliterande syfte. Det kan handla om att det finns vissa frågetecken kring arbetsförmågan, om det finns en arbetsförmåga och hur den i så fall ser ut. Personen är inte riktigt färdig för arbetsmarknaden. En arbetsprövning är tänkt att kunna leda till en anställning eventuellt tillsammans med lönebidrag i början. Det är klarlagt att det finns en arbetsförmåga och då är det dags att se hur arbetsförmågan fungerar i förhållande till arbetsmarknaden. Personen är med andra ord redo för arbetsmarknaden (Personlig kommunikation, 2005-05-04).

2.4 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Det är de insatser som regering och riksdag har beslutat att Arbetsförmedlingen har till sitt förfogande för att genomföra det arbetsmarknadspolitiska uppdraget (Arbetsmarknadsverkets styrdokument, 2003). Stöd i form av lönebidrag och SIUS är de vanligaste arbetsmarknadspolitiska åtgärderna som följer en anställning av en arbetssökande som bedöms ha ett arbetshandikapp. Övriga arbetsmarknadspolitiska program som finns att tillgå som särskilda insatser för personer med arbetshandikapp är: stöd till personligt biträde, skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare (OSA), att arbeta inom Samhall, anställning hos Samhall, stöd till hjälpmedel på arbetsplatsen, särskilt stöd vid start av näringsverksamhet, utvecklingsanställning och trygghetsanställning (www.ams.se).

2.4.1 Lönebidrag

Ett lönebidrag är en ekonomisk ersättning som en arbetsgivare kan få som kompensation då han anställer en person med en nedsatt arbetsförmåga. Storleken på bidraget baseras på hur stor lönekostnaden är för den anställde och den anställdes arbetsförmåga. Syftet med lönebidraget är att det ska underlätta för människor med en nedsatt arbetsförmåga att få en anställning. Den enskildes kompetens och färdigheter ska tas tillvara samtidigt som det tas hänsyn till den nedsatta arbetsförmågan och funktionshinder. Siktet ska vara inställt på att lönebidraget ska avvecklas med tiden. Vid en bedömning av hur stor anpassningen blir i form av storleken på lönebidraget är det viktigt att arbetsförmågan och funktionshindret relateras till arbetets krav (www.ams.se).

2.4.2 SIUS

SIUS är ett individuellt introduktions –och uppföljningsstöd som har syftet att ge särskilt stöd till såväl den sökande som till arbetsplatsen. SIUS samverkar med den aktuella arbetsplatsen och svarar för att stödet till den arbetssökande sker efter en handlingsplan. Stödet ska inte pågå mer än sex månader och under denna tid är det tänkt att stödet ska trappas ner. Om det finns behov kan ett visst uppföljningsstöd lämnas under ett år från det att anställningen började. Stödet under introduktionstiden kan innebära att SIUS arbetar sida vid sida med den arbetssökande. (www.ams.se).

2.4.3 Personligt biträde

Detta stöd ger arbetsgivaren en ekonomisk kompensation för merkostnader som kan uppstå då arbetsplatsen avsätter resurser i form av personal vilken får en särskild uppgift i att stödja den arbetshandikappade. Stödet kan också ges till de arbetsgivare som ställer upp och tar emot ungdomar med funktionshinder vilka behöver praktisk arbetslivsorientering eller delta i arbetsmarknadspolitiska program. Stöd till personligt biträde får lämnas med högst 50 000 kronor per år. Då det gäller personer som har stora kommunikationssvårigheter, kan stödet lämnas med högst 100 000 kronor per år (www.ams.se).

2.4.4 Utvecklingsanställning

Utvecklingsanställning är en ny arbetsmarknadspolitisk insats som startade 2006-01-01. Den innebär att arbetslösa personer med funktionshinder som har en nedsatt arbetsförmåga ska kunna få ett arbete samtidigt som denne parallellt kan få olika utvecklingsinsatser. Det ska vara ett anpassat arbete där det tas hänsyn till arbetstid, arbetstempo och till de arbetsuppgifter som ska utföras. De utvecklingsinsatser som kan ges under tiden är vägledning, utprovning av hjälpmedel, utbildningsinsatser och hjälp med att finna ett lämpligt arbete efter tiden i utvecklingsanställning. Anställningen kan pågå under längst ett år och arbetsgivaren kan få ekonomisk kompensation i form av lönebidrag och ersättning för särskilda kostnader, ett s.k. anordnarbidrag. Däremot gäller inte lagen om anställningsskydd (LAS) i denna anställningsform (www.ams.se).

2.4.5 Trygghetsanställning

Trygghetsanställning är en ny form av anställning för personer med funktionshinder vilka då har en nedsatt arbetsförmåga. Denna trädde i kraft 2006-01-01 och kan vara ett alternativ till skyddat arbete hos Samhall. Genom denna anställning kan kompetensen och erfarenheten hos en arbetstagare tas till vara och arbetsgivaren kan då få ekonomisk kompensation för de kostnader som uppstår på grund av den anställdes nedsatta arbetsförmåga och eventuella anpassningar (anordnarbidrag). Stödet omprövas endast vart fjärde år. Avtalsenlig lön och kollektivavtal gäller (www.ams.se).

3. Syfte och frågeställningar:

Vårt syfte är:

Att beskriva och analysera hur livssituationen ser ut för ungdomar som genomgått gymnasiesärskolans nationella program, speciellt med avseende på arbete/sysselsättning och deras möjligheter/svårigheter på arbetsmarknaden?

Frågeställningar:

- Hur ser professionella yrkesföreträdare på de ungas situation och möjligheter till arbete/sysselsättning?
- Hur ser de unga vuxna själva på sin situation och sina möjligheter?
- Vilket stöd/insats är betydelsefullt för de ungas möjligheter till upplevelse av delaktighet i arbete och samhälle?
-

4. Metod och tillvägagångssätt

Vad vill vi ta reda på? Holme & Solvang (1997) skriver att frågeställningen ska ligga till grund för forskningsarbetet och den är ofta den svåraste, viktigaste och mest krävande fasen i hela forskningsprocessen. En frågeställning ska vara spännande, fruktbar och enkel och forskningsrapporten ska därför försöka ge svar på studiens problemformulering och frågeställning.

För vem är då det här viktigt och vad kan kunskapen användas till? Vår förhoppning och tro är att denna kunskap ska bli fruktbar genom att beskriva hur ungdomarnas situation ser ut i det verkliga livet. Den kan leda till nya frågor och ytterligare forskning. Det är också en aktuell välfärds och samhällsfråga. Att den är fruktbar innebär att den fångar de strukturella ramvillkor som finns i systemet och det samspel som finns mellan de förutsättningar och den företeelse vi studerar. Spännande tycks frågeställningen vara då den väckt nyfikenhet och ett uppriktigt intresse bland de människor vi samtalat med. Den är enkel i och med att vi ställer frågan: vad händer sedan?

4.1 Metodval

Vi har valt att använda oss av fallstudie som metod. Fallstudien karaktäriseras av att den beskriver och analyserar bestämda händelser eller situationer, vilka kan vara specifika i tid och rum (Merriam 1994). Det stämmer väl överens med vår studie, då synen på hur skolan ska utformas ständigt förändras och situationen för ungdomar i övergången från skola till arbetsliv påverkas av såväl skolans som arbetslivets förändring. Vår fallstudie har en kvalitativ ansats, vilket bland annat innebär att den går mer på djupet än på bredden och att den går ”upptäckts väg” (Holme & Solvang, 1997; Merriam, 1994). Metoden passar också då syftet är att göra deskriptiva beskrivningar av hur livssituationen ser ut för ungdomar som har genomgått gymnasiesärskolans nationella program. Vad händer sedan, särskilt med avseende på arbete/sysselsättning och deras möjligheter/svårigheter att komma ut på den reguljära arbetsmarknaden? Vi vill också lyfta fram de professionella yrkesföreträdarnas perspektiv och på det sättet få en ökad kunskap om vad samhället har att erbjuda dessa unga vuxna. Studien har på så sätt en holistisk inriktning, där avsikten är att försöka beskriva och analysera hur delarna samverkar (Merriam 1994), för att åstadkomma en helhet för de unga vuxna.

Vidare menar Merriam att i praktiken inleds ofta en kvalitativ fallstudieforskning genom att intresset väcks för ett vardagsproblem ur verkligheten. I vårt fall väcktes nyfikenheten och intresset under utbildningens praktiska studier och valbara temakurser. I dessa processer blir frågor kring varför eller hur något sker intressanta. Backman (1998) anser att det kvalitativa synsättet innebär att intresset är riktat mot individen och att frågor kring hur individer själva tolkar och formar sin verklighet blir det som är intressantast. Frågor kring hur den objektiva verkligheten ser ut blir av mindre intresse, men däremot blir frågor kring begrepp som mening, kontext och process av intresse. Det betydelsefulla instrumentet i den kvalitativa strategin är själva människan, i samspel med andra människor.

4.1.1 Intervju som metod

De metoder vi använt är kvalitativa intervjuer. Syftet med intervjun är att göra det möjligt att inta en annan människas perspektiv (Merriam 1994). Styrkan i den kvalitativa intervjun ligger i att undersökningssituationen liknar en vardaglig situation och ett vanligt samtal. Genom öppna frågor styrs intervjun på minsta möjliga sätt, vilket i sin tur innebär att informanter och respondenter själva kan påverka hur samtalet utvecklar sig. Vi angav endast de tematiska ramarna, men var samtidig noga med att försäkra oss om att få svar på de frågor vi ville belysa. Vid intervjuerna användes en tematisk frågemanual, vilket blev ett viktigt hjälpmedel för oss. Det viktigaste hjälpmedlet var dock vi själva i form av vår forskarroll.

Manualen var inte detaljerat utformad utan fungerade mer som en minneslista, vilken i sin tur bildade utgångspunkten för intervjuerna. Kvale (1997) beskriver den kvalitativa forskningsintervjun som att den riktar sig mot en persons livsvärld, där denne får sätta ord på saker och ting. Vidare siktar den mot att förstå meningen, vilket gör att det också blev viktigt att klarifiera oklara budskap i samtalet. Det innebar en balansgång, där vi samtidigt som vi försökte kontrollera att vi uppfattat vad det var respondenterna uttryckte, insåg att det också låg nära till hands att ställa ledande frågor. Fördelarna med den kvalitativa intervjun är enligt Kvale att den ger många nyanser, den är deskriptiv, specifik och förutsättningslös genom att det är det specifika för respondenten som har betydelse, inte vad vi som intervjuare anser. Den fokuserar på särskilda teman och dessa teman kan skilja sig åt från person till person. Ibland kan informanter/respondenter uppleva att de förändras och får nya insikter under intervjun. Detta är mycket vanligt eftersom det under en intervju blir mer tydligt för dem själva vad som har sagts. Intervjun kan på dettas sätt tydliggöra saker och ting för människor, utan att de egentligen ändrar inställning och därför menar Kvale, att den också är mångtydig. Vidare kan intervjuer av detta slag också bidra till att människor faktiskt förändrar sin inställning. Den kvalitativa intervjun utgör en mellanmänsklig interaktion, där aktörerna påverkar varandra. För många blir också intervjun en positiv upplevelse, där de känner att de får prata till punkt med någon som verkligen lyssnar.

Fördelen med att spela in intervjuerna på band är att intervjuaren kan koncentrera sig på vad respondenten säger och samtidigt studera det som inte sägs, det icke-verbala. Samtidigt blir det också lättare att ställa uppföljningsfrågor och variera ordningen på frågorna (Bryman, 2002). Vidare kan den som intervjuar då vara säker på att det som sagts finns tillgängligt för analys (Merriam, 1994; Repstad, 1999; Holme & Solvang, 1997). Nackdelen är att en del respondenter kan känna sig hämmade till en början. Vi använde oss av en MP3-spelare för att spela in intervjun, vilket intervjupersonerna informerades om i förväg. Det är också viktigt att känna till hur den tekniska apparaturen fungerar innan det är dags att börja intervju (Repstad, 1999; Merriam, 1994). Då ingen av oss studenter tidigare hade hanterat en MP3-spelare så blev vi tvungna att med jämna mellanrum under intervjun förvissa oss om att den fungerade. Detta kan i och för sig kanske verka störande, men det gav också anledning till en del skratt över vår tekniska okunskap.

4.1.2 Urval

Holme & Solvang (1997) menar att eftersom syftet med kvalitativa intervjuer är att öka informationsvärdet och skapa en grund för mer fullständiga uppfattningar om de fenomen som studeras så innebär det också att urvalet av undersökningseenheter inte bör ske vare sig slumpmässigt (i statistisk betydelse) eller tillfälligt. Genom medvetet formulerade kriterier, som är strategiskt och teoretiskt definierade, kan ett systematiskt urval göras.

De kriterier som vi formulerade för urvalet av informanter var följande:

- att ungdomarna genomgått gymnasiesärskolan och avslutat sin skolgång minst två år tidigare
- att valet av ungdomarna speglar variation vad avser faktorer som social bakgrund och kön
- att de professionella yrkesföreträdarna hade bred och ingående kännedom om livssituationen och förutsättningarna för arbete, när det gäller gruppen unga som genomgått gymnasiesärskolan
- att yrkesföreträdarna skulle representera olika kommuner

Kravet på att det skulle ha passerat två år sedan de unga lämnat gymnasiesärskolan ansåg vi motiverat utifrån att vi skulle få möjlighet att dela deras upplevelser och erfarenhet av hur livet har gestaltat sig efter avslutad skolgång. Utgångspunkten var också att eftersträva variation i urvalet, vad gäller kön och social bakgrund (Holme & Solvang, 1997). Denna ambition höll inte fullt ut. Undersökningsgruppen kom att bestå av två killar och två tjejer, dock har vi begränsad kännedom om deras sociala bakgrund, då kontakten med ungdomarna förmedlades via LSS- handläggare och arbetsförmedlares försorg (Merriam, 1994).

Då det gäller de professionella yrkesföreträdarna, består urvalet av två arbetsförmedlare och två LSS-handläggare i två olika kommuner, sammanlagt fyra personer varav en var kvinna och resten män. Det är professionella aktörer som via sin yrkesroll har god kännedom om de ungas situation och som har en central roll i planeringen när det gäller de ungas övergång från gymnasiesärskola till yrkesliv. Att informanterna arbetade i olika kommuner såg vi som väsentligt, både för variationen i urvalet och för möjligheten att anonymisera materialet.

4.1.3 Datainsamling

Med hjälp av dagboksanteckningar växte ett gediget material fram vilket i sin tur har varit till hjälp under själva dokumenteringen av arbetet. Denna dagbok har också fungerat som vad Repstad (1999) säger, en sorts egenterapi eftersom både glädje och besvikelser skrevs ned i denna under resans gång.

I studien användes semistrukturerade intervjumanualer vilket innebär att den som intervjuar får en större möjlighet att vara flexibel och kan variera ordningsföljden på frågorna samtidigt som det också ger utrymme för följdfrågor (Bryman, 2002). Handläggarna fick efter telefonkontakt, brev från oss där studiens syfte och aktuella frågeställningar fanns beskrivna. På detta sätt ombads handläggarna om hjälp att förmedla namn på lämpliga ungdomar som efter deras förfrågan var villiga att ställa upp för intervju. Kontakt togs med ungdomarna vilka då fick bestämma när och var vi skulle träffas, vilket Holme & Solvang (1997) poängterar är viktigt då miljön har betydelse för att skapa trygghet och säkerhet i en för dem kanske ovan situation. Tre utav intervjuerna gjordes på deras arbetsplatser medan den fjärde gjordes i dennes hem.

Intervjuerna med de professionella var så kallade informantintervjuer. Det innebär att vi använde oss av professionella med kännedom om vår målgrupp och deras situation vilka då har insikt och mycket information att delge (Holme & Solvang, 1997; Repstad, 1999). Under intervjuerna var samtliga författare med och intervjuerna gjordes på respektive arbetsplats. De professionella hade samtliga en benägenhet att prata länge och mycket kring

varje fråga vilket i sin tur kan göra att intervjuerna blir mycket långa. Detta varnar också Repstad (1999) för med tanke på den återstående bearbetningen och analysen.

De intervjuer som gjordes med ungdomarna var så kallade respondentintervjuer vilket innebär att det handlar om de personer som själva är delaktiga och det ger möjlighet att få fram personernas egna, perspektiv, känslor, åsikter och upplevelser kring sin livssituation (Merriam, 1994; Holme & Solvang, 1997; Repstad, 1999). Ett missöde uppstod vid en av intervjuerna då respondenten ville titta på MP3-spelaren och då tappade den i golvet vilket gjorde att batteriet föll ur. Detta visade sig ha gjort att intervjun försvann och detta upptäcktes inte förrän intervjun var avslutad. Samtidigt hade dock anteckningar förts under tiden vilket gjorde att vi ändå hade material från intervjun.

4.1.4 Bearbetning och analys

Utskriften av intervjuerna krävde mycket tid och är ordagrant utskrivna förutom tankepauser. När samtliga intervjuer skrivits ut startade själva bearbetningen med en genomläsning av det utskrivna materialet för att få en helhet. Därefter försökte vi finna gemensamma teman och även upptäcka det som var något särskiljande. Detta gjordes utifrån syfte och frågeställningar. Genom att använda olika färgpennor kunde materialet koda utifrån olika teman. De teman som utkristalliserades klipptes ut och sammanställdes under de olika frågeställningarna. Detta sätt visade sig vara invecklat i och med att det blev svårt att fånga helheten. För att lättare få en översikt användes istället en form datamatrix vilket Repstad (1999) menar är ett bra sätt att använda för att leta mönster, samband och skillnader i materialet. Nästa fas handlade om att försöka tolka och sammanställa materialet dels utifrån de professionellas perspektiv och dels utifrån de ungas perspektiv. Detta tillsammans fick utgöra stommen för de olika resultatdelarna där vi strävade efter att finna svaren kring de frågor vi har ställt.

4.2 Etiska överväganden

I forskningsarbetet är det viktigt att skydda den enskildes psykiska och fysiska integritet då denne bidrar med information. Den grundläggande frågan vilken alltid bör ställas är: Har vi rätt att gripa in i andra människors liv på detta viset. Är detta nödvändigt för att få fram den information vi vill ha och har vi rätt att vilja detta? (Holme & Solvang, 1997; Vetenskapsrådet, 1990).

En mycket viktig del i en forskningsprocess är att försöka följa de forskningsetiska principerna vilka Vetenskapsrådet rekommenderar. Vi har strävat efter att följa deras grundläggande krav avseende information, samtycke, konfidentialitet samt nyttjandekrav. Dessa krav reglerar både relationen och ansvaret mellan forskare och deltagare. Då det gäller informationskravet har vi både muntligt och skriftligt lämnat information till handläggarna. Ungdomarna informerades och blev tillfrågade av sin handläggare angående medverkan i studien. Därefter kontaktades de, vi presenterade oss och talade om vårt ärende. Genom att ungdomarna tillfrågades av sina handläggare ville vi på detta sätt undvika att de skulle känna sig tvungna att ställa upp.

Det är viktigt att sträva efter att försöka uppnå konfidentialitetskravet, framförallt i små orter och kommuner. Kommunerna har fått fiktiva namn och samtliga personer är avidentifierade genom att namn, ålder och vissa personuppgifter har bytts ut. Fullständig anonymitet är svårt att garantera eftersom de deltagande personerna kan bli igenkända av andra i den lokala

miljön i och med att handläggarna känner varandra och har kontakt med varandra genom sitt arbete (Ringsby-Jansson 2002). Däremot menar vi att det inte framkommer något nytt som den innersta kretsen inte redan vet. Vi upplyste också handläggare och de unga om att vårt material endast skulle användas i studie och forskningssyfte. I och med att de unga vuxna var myndiga krävdes inget samtycke från föräldrar. Vidare beskriver författaren vad som är viktigt att tänka på vid den här sortens intervjuer med tanke på vad deras begränsningar kan bestå av. Det handlar bland annat om att frågorna inte får vara för abstrakta vilket medför korta och fåordiga svar (a.a.s.103). Det finns också en tendens att de gärna vill vara till lags och därför ger de svaren som de tror att forskaren vill ha. Däremot påtalar hon att människor med intellektuella funktionshinder är intresserade och har potens att uttrycka sig om sin livssituation

4.3 Reliabilitet och validitet

Merriam (1994) och Bryman (2002) menar att när en person i sin forskarroll gör en tydlig beskrivning av sitt tillvägagångssätt avseende intervjuer, observationer och beskriver sina avgränsningar samt förklarar sina utgångspunkter ökar detta en studies tillförlitlighet (reliabilitet). Vidare handlar det också om studiens resultat är möjliga att upprepa i liknande studier, detta är dock alltid svårt i kvalitativa studier. Människor är unika och förändras, situationer likaså. I den här typen av studier är syftet att få reda på hur människor som befinner sig just i denna livssituation uppfattar situationen.

Begreppet validitet handlar om trovärdighet och giltighet. Studerar forskaren verkligen det han/hon avser att studera och stämmer verkligen resultaten överens med verkligheten? Vi anser att det insamlade materialet bidrar till att frågeställningarna i studien besvaras. Däremot är antalet informanter och respondenter inte så stort vilket innebär att generaliserbarheten inte heller blir så stor. Det är också svårt att generalisera då människor har olika erfarenheter och upplevelser av kanske likartade situationer (Holme & Solvang, 1997).

Vi har i denna studie regelbundet haft samtal med vår handledare och diskuterat studien tillsammans med kurskamrater vilket då utgör en kommunikativ validitet enligt Kvale, (1997). Det finns även en pragmatisk validitet då två av författarna har arbetslivserfarenhet genom att de arbetat på gruppboenden. Studiens resultat känns igen i tidigare forskning vilket bidrar till att det går att relatera tillbaka till tidigare forskning/studier och det kan också bidra till att uppnå en teoretisk validitet.

5. Tidigare forskning kring särskola och arbetsliv

Då det gäller tidigare forskning och kunskap kring vårt forskningsfält finns det en hel del forskning kring arbetsliv och om funktionshinder. Däremot finns det inte särskilt mycket forskning gjord kring kombinationen arbetsliv och funktionshinder (Antonsson, 2002,; Göransson, 2002,; Nolén, 2005).

Med utgångspunkt för vår studie om vad som händer efter det att ungdomar har slutat gymnasiesärskolan och hur de själva ser och upplever sina möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden har vi valt att läsa några för vår studie relevanta avhandlingar. Då det gäller att öka förståelsen kring hur de unga vuxna ser på sina möjligheter kring ett inträde på

arbetsmarknaden, gör att resultat från studier gjorda av Kristina Szönyi (2005); Per-Olof Larsson (2006) och Elisabeth Olin (2003) blir aktuella. Hur professionella ser på samma förhållande gör att studier av Sivert Antonsson (2002) Malena Sjöberg (2002) och återigen Per-Olof Larsson (2006) är intressanta.

5.1 Studier kring särskola, annorlundahet och vuxenblivande

5.1.1 Att få vara som alla andra trots en särskolebakgrund

I sin avhandling studerar Szönyi (2005) bland annat vad det betyder för elever att gå i särskolan och hur livsvillkoren formar sig för dem. Då det gäller elever som går på gymnasiesärskolan är vuxenlivet en nära förestående verklighet och med den följer en normalitets och avvikelsematik i de ungas liv. En del av gymnasieeleverna förbereder sig för en vardagsbaserad tillvaro baserad på speciella rättigheter och speciell omsorg för personer med utvecklingsstörning. Andra elever förbereder sig för ett liv där de betonar sin vanlighet och att de senare kommer att leva som alla andra i samhället. Detta att betona sin vanlighet gav konsekvenser inom alla åldersgrupper på det sättet att eleverna strävade efter att presentera sig i vissa avseenden avvikande men samtidigt som normala killar och tjejer

Trots att särskoletillhörigheten i flera avseenden var positiv för eleverna så utgjorde den också ett hot mot deras självaktning vilken de ville försvara. Denna strävan att framstå som en vanlig kille eller tjej kan ses som ett svar på de negativa innebörder den administrativa tillhörigheten till särskolan vilket andra personer (professionella) tillskriver eleverna. Vad har detta för betydelse då de unga senare ska försöka förankra sig på arbetsmarknaden?

Eleverna utvecklade olika strategier för att kunna hantera särskoletillhörigheten och en av de viktigaste strategierna tillika slutsats i studien handlar om ett "vanliggörande". Szönyi beskriver i sin studie tre olika typer av "vanliggörande":

- Ett *omsorgsrelaterat vanliggörande* där vanliggörandet består i att göra samma saker som andra i liknande ålder, dock i organiserade verksamhetsformer.
- Ett *radikalt vanliggörande*, där ungdomarna definierade sig själva som lika andra människor i alla väsentliga avseenden. Att vara tillsammans med andra och genom detta kunna betraktas som vanlig. Det innebär här att de blev en presentation av en motbild.
- Ett *framtidinriktat vanliggörande* som handlar om att ungdomarna uppfattade sin ovanlighet som tillfällig och att efter genomförd skolgång blir de normala igen.

När det gäller de äldre eleverna omfattade vanliggörandet hela livssituationen såväl skola, boende och arbete. I det framtidsinriktade vanliggörandet låg hoppet om att kunna vinna en självbild av vanlig man eller kvinna.

Studien visade också två andra viktiga slutsatser vilka handlade om de äldre eleverna. Dels tillkom det ju äldre de blev, två ytterligare viktiga komponenter i form av tillhörighet och inflytande. Den andra viktiga slutsatsen var att eleverna på högstadiet och gymnasiet insåg så småningom att deras särskoletillhörighet innebar en begränsad valmöjlighet i framtiden både gällande arbete och fortsatt utbildning.

5.1.2 Annorlundahet

Det finns en problematik för personer med t.ex. intellektuella funktionshinder i själva tillhörigheten till "det annorlunda eller det avvikande" vilket de strävar efter att distansera sig ifrån och försöka sträva mot "det normala livsmönstret, att vara som andra" menar Larsson (2006). Till "det normala livsmönstret, att vara som andra" hör att ha ett arbete, en yrkesroll, ett jobb att gå till och att vara med någon man tycker om. Personer med intellektuella funktionshinder hör till "de annorlunda eller det avvikande" och förknippas med omsorgsverksamhet, dagcenter, handikapprollen och att "vara utvecklingsstörd". En paradox uppstår i och med att de här personerna är beroende av socialt stöd på sina arbetsplatser för att klara av sitt arbete samtidigt som detta stöd också är en del av deras annorlunda arbetssituation.

En skillnad som visat sig är att personerna inom daglig verksamhet försöker orientera sig bort från den negativa och stigmatiserande roll de får då de förknippas med gruppen utvecklingsstörda, dagcenter och i förlängningen omsorgsverksamheten. De tycker att ett arbete på en vanlig arbetsplats innebär en privilegierad ställning i förhållande till andra personer inom omsorgsverksamheten. De lönebidragsanställda däremot relaterar sig inte alls till gruppen utvecklingsstörda, omsorgsverksamhet eller liknande. Det gör att de lönebidragsanställda därmed befinner sig närmare det "normala livsmönstret och ett liv som andra" medan personer inom daglig verksamhet befinner sig relativt sett närmare "det avvikande eller det annorlunda".

5.1.3 Vuxenblivande

Olin (2003) har gjort en studie kring ungdomar med utvecklingsstörning som flyttar hemifrån till en lägenhet i ett gruppboende. Detta kan ses som ett led i vuxenblivande och tillsammans med ett arbete ger det samtidigt vuxenpoäng. Författaren hänvisar till Cooney (2002) vilken beskriver en studie där unga människor med utvecklingsstörning har tillfrågats om vilka förhoppningar de hade inför vuxenlivet. Ungdomarna önskade, förutom möjligheter till självständighet och valfrihet, att också kunna få ett meningsfullt arbete, egen bostad och tillgång till socialt umgänge. De önskade även att få bli betraktade som kompetenta och ansvarskännande av andra vuxna personer (s.18).

I Olins studie framträder den ambivalenta syn föräldrarna kan ha kring sina barns möjligheter och svårigheter i vuxenblivandet. Föräldrarna kan ha två motsatta bilder av sitt barn och beskriver dem då som både kompetenta och hjälplösa. Det gör att föräldrarna växelvis refererar till "ungdomar i allmänhet" vilket då gör att tankarna förs till kompetens och självständighet. Å andra sidan kan de referera till "människor med utvecklingsstörning" vilket kan ge associationer till bristande kompetens och beroende.

Det kan vara svårt att släppa taget om sitt barn. Samtidigt som föräldrarnas engagemang bidrar till att ge den unge utökad handlingsutrymme, kan det begränsa deras chanser att få prova sina vingar utan föräldrarnas överinseende. En intressant sak som författaren ovan tar upp är att det finns en teori som säger att när människor med utvecklingsstörning får tillgång till arenor där det finns en positiv inställning till funktionshinder och dess konsekvenser, kan detta leda till en upplevelse av solidaritet som då bidrar till en positiv identitetsutveckling. I sin tur kan detta innebära att de inte försöker dölja sina tillkortakommanden i andra sammanhang (s.63).

De studier ovan som är gjorda kring särskolan och vilken betydelse den har för de unga då de försöker hantera sin vardag och finna en bra väg in i vuxenlivet stämmer överens med vad som framkommer i den här studien. Särskolan upplevdes som ett andningshål efter en ganska jobbig skoltid men för någon var också särskoletiden fylld av utanförskap och svårigheter i form av en viss mobbing. Det fanns även unga som ansåg sig själva vara ”vanlig” men med lite speciella svårigheter dock inte något att göra större sak av. En förstående omgivning med stöttande föräldrar är betydelsefulla. Det handlar om en balansgång mellan att våga släppa taget och låta de unga få pröva sina vingar mot att det samtidigt finns ett bestående nätverk och socialt stöd som backar upp och står kvar för den unge under tiden.

5.2 Studier kring möjligheter och hinder för funktionshindrade i arbetslivet

5.2.1 Supported employment-metodik

Antonssons (2002) studie handlar om på vilket sätt ett stöd med supported employment (SE) inslag kan bidra till att bryta funktionshindrade människors utsatthet och öka deras möjligheter att kunna förankra sig på arbetsmarknaden. En SIUS-konsulent arbetar efter denna metodik men det kan också ges av andra, både allmänna och privata organisationer. Grundtanken inom supported employment-metodiken är att alla ska anses vara arbetsdugliga. Det är det sociala sammanhanget och det stöd som finns vilket är den avgörande orsaken till att lyckas eller misslyckas på arbetsmarknaden. En del av de människor som undersöks är personer med utvecklingsstörning och detta stöd visar sig spela en mycket viktig roll för dem. Särskilt om de fick stödet i omedelbar anslutning till att de slutar gymnasiesärskolan. En av de största betydelseerna har stödet när det används som en företrädare för de arbetssökande. Det innebär då att någon bistår och intygar att den arbetssökande kan och vill, vilket i sin tur kan jämna marken mot att nå, få och kunna behålla ett arbete.

Då det gäller denna studies unga personer kan det i praktiken handla om problem med att hantera olika symboler som meter, kilometer och mil. Det handlar då om svårigheten med rumsuppfattningar och därför måste de relateras till egna erfarenheter på ett mer konkret sätt. Det kan också vara svårt tidsmässigt att veta hur lång tid en timma är och så vidare. Det kan då bli svårt att passa tider. Pengar och pengars värde (kvantiteter) kan vara problematiskt. Räcker pengarna? De kan också ha svårt att förstå att det kan finnas ett komplicerat sammanhang bakom en som det ser ut, enkel händelse. Det handlar där om svårigheter med orsak och verkan.

I det här arbetet är ett helhetstänkande, ett gränsöverskridande och nätverksbyggande arbete betydelsefulla begrepp. Helhetstänkandet innebär att ett individinriktat stöd ska skapas där den arbetssökande ska stå i centrum. Vidare undersöks hur livet hittills har sett ut, vilka framtida funderingar och önskemål den sökande har och vad hon/han eventuellt vill arbeta med. Det gränsöverskridande arbetet innebär att lämpliga samarbetspartners för den enskilde nyttjas. Aktuella samarbetspartners är ofta Försäkringskassan och Socialtjänsten. Det handlar om en samverkan över gränserna. Nätverket byggs upp genom att SIUS-stödet ges åt två håll, det vill säga både till den arbetssökande och till arbetsplatsen och arbetskamraterna. Tanken är att skapa goda relationer och öka förståelsen för varandra. I amerikansk litteratur om supported employment diskuteras ”naturligt stöd” vilket innebär det stöd en funktionshindrad person får på ett riktigt jobb vid en riktig arbetsplats. Tanken är att det är en naturlig företeelse att arbetstagare hjälper varandra och att det professionella stödet på sikt ska ersättas med det naturliga stödet. Det handlar om att integreras på arbetsplatsen (Larsson, 2006).

5.2.2 Att kunna behålla ett arbete

Antonsson och Stål (2003) beskriver i en antologi funktionshindrade människors kontakt med supported employment. Detta sociala stöd visade sig ha en mycket stor betydelse för personer med intellektuella funktionshinder. Där visar det sig att de funktionshindrades erfarenhet av arbetsmarknaden präglas av brist på arbeten, attityder, fördomar och bristande vilja vilket gjort att de stängts ute från arbetslivet. Det gemensamma för alla var att de rehabiliteringsinsatser de fått i början hade ökat deras handlingsutrymme och givit dem möjlighet till arbete. Dock visade det sig att rehabiliteringsresurserna inte hade hjälpt dem att behålla arbetet och förankringen på arbetsplatsen. Det var först då resursen i form av SIUS upphörde, som den verkliga betydelsen av detsamma blev uppenbart. Det visade sig också att det blev svårt både för arbetsplatsen och för personen med funktionsnedsättning när stödet upphörde. Det fanns inte längre någon som specifikt värnade om den arbetssökande. SIUS borde ha varit riktat åt båda hållen, det vill säga, dels till personen med funktionsnedsättning men också till arbetskamraterna på arbetsplatsen.

I betydelsen av att ha ett arbete ligger möjligheterna att få vara någon, att räknas och att få vara delaktig i arbetslivet. Arbetet skapar mening, människor utvecklas och lär sig nya saker hela tiden. Det innehåller kunskaper som går att dela med sig och det finns alltid något att berätta. Arbete ger lön, människor tjänar sina egna pengar och kan köpa precis vad de vill (Sjöberg, 2002). Dessa behov och tillfredsställelser är viktiga för alla människor vilket också då inkluderar människor med funktionshinder. Det är viktigt menar författaren vidare att tänka på att människor med funktionshinder inte är någon homogen grupp. Svårigheterna att få ett arbete skiljer sig åt och därigenom också de olika stöd som krävs för att nå arbetsmarknaden. Göransson (2002) menar att arbetsgivare behöver utforma arbetsuppgifter som stämmer med förmågan hos dem med nedsatt arbetsförmåga. Hon menar vidare att om det var möjligt att skapa flexibla organisationer efter produktionens krav så borde det gå att göra detsamma efter producenternas krav. Karlsson (2002) skriver att då det gäller arbetsgivares ovilja att anställa personer med funktionshinder så handlar det inte bara om ett rationellt ekonomiskt tänkande utan det handlar också om negativa attityder och okunskap. Det finns samtidigt väldigt lite kunskap om stödåtgärder och en rädsla för det okända.

5.2.3 Stöd i praktiken

Larsson (2006) hänvisar i sin studie kring vilket stöd en person med ett intellektuellt arbetshandikapp får till Hedins (1994) sex olika former av socialt stöd på en arbetsplats.

Dessa stöd är och innebär:

- Konkret och praktisk hjälp vilket innebär en materiell hjälp med arbetsuppgifter för att underlätta vardagssituationerna och en hjälp för att lösa praktiska problem.
- Instrumentellt stöd vilket innebär att hjälpa till att lösa problem som uppstår utanför arbetet till exempel i bostaden, sociala relationer och problem i förhållande till omsorgsrelationen. Det kan innebära ett företräddande i form av talesman i olika sammanhang.
- Kognitivt stöd som är ett vanligt stöd på arbetsplatserna och innebär att handledare ger råd och vägledning om vad man bör göra när det finns olika handlingsalternativ.
- Feedback eller återkoppling, innebär en form av bekräftelse på en rätt uppfattad situation. Andra former av feedback kan också vara positiv och negativ kritik vilket nästan uteslutande förekommer inom daglig verksamhet.
- Emotionellt stöd där exempel på detta är sympati, omsorg, tröst och uppmuntran. Detta sker då genom att få ventilera och få visa sina känslor.

- Nätverksstöd handlar om ett vardagligt stöd och kan betecknas som social interaktion av skilda slag och som ligger inbäddat i vardagsumgänget, i detta fall på arbetsplatsen.

Hedins sociala stöd visade sig vara aktuellt även i denna studie och betydelsefullt var det stöd och den hjälp omgivningen gav. Viktigt är samspelet mellan det stödjande nätverket och de stödjande handlingarna. Några slutsatser i studien var att de funktionshindrade personerna klarar sitt arbete med hjälp av ett tillräckligt stöd samtidigt som det också går mindre bra vid otillräckligt stöd. Det visade sig också att det stöd som de funktionshindrade behöver och får inte kan begränsas till själva arbetsuppgifterna och/eller arbetsplatsen utan sträcker sig även ut till livet utanför arbetsplatsen.

6. Teoretisk ram och centrala begrepp

De nämnda rapporterna ovan kan kopplas till vår studie och till Swedner (1996) som menar att man kan indela sociala problem i olika nivåer, då i tre huvudgrupper, makro, meso och mikronivå. Detta för att få en övergripande förståelse för ungdomarnas möjligheter och svårigheter att få arbete och sysselsättning som de själva uppfattar som meningsfulla, efter genomgång av gymnasiesärskolans nationella program. För en förändring av sociala problem inom samhällets viktigaste institutioner och organisationer som arbetslivet, skolan, ja för samhället i sin helhet måste förändringen bedrivas på de ovan nämnda nivåerna. I vår studie ses samhället och organisationerna utifrån en makronivå och på mesonivå handlar det om samspel och interaktion mellan individ och samhälle/organisationer. På mikronivån slutligen handlar det om individerna och deras egna erfarenheter, tankar och upplevelser. En radikal samhällelig förändring kan endast åstadkommas genom ett målmedvetet samspel mellan åtgärder på samtliga nivåer.

Då vi vill belysa vad som händer på de olika nivåerna makro, meso och mikronivå kommer vårt teoretiska perspektiv att utgå från olika samhällsrelaterade teorier. Interaktionsteorier som symbolisk interaktionism kommer att ligga till grund för att förstå hur arbetslivet kan gestalta sig för unga som gått hela eller delar av sin skoltid i särskolan. Här blir begrepp som stämpling och stigma centrala likväl som Madsens begrepp om identitet, mening och solidaritet/delaktighet. Intressanta teoretiska resonemang för vår studie bidrar Sennet (1999) med i sin bok "När karaktären krackelerar" och Liedman (1999) i boken "Att se sig själv i andra – om solidaritet".

6.1 Identitet, solidaritet och mening

Skillnaden mellan att räknas till att vara en produktiv eller inte produktiv person skapas genom vissa förutsättningar. Madsen (2001, s.82) menar att förutom de jobbspecifika kvalifikationerna som krävs för just detta arbete så är de allmänmänskliga kvalifikationerna av större betydelse idag. De allmänmänskliga kvalifikationerna handlar om ansvarsmedvetenhet, pålitlighet, samarbetsförmåga, engagemang, kvalitetsmedvetenhet och en förmåga till omställning. Dessa allmänmänskliga resurser mellan individer och samhället utvecklas i personernas livsvärld. Detta sker genom vad Habermas kallar för kommunikativa handlingar, vilket i sin tur innebär att människor kommunicerar mot bakgrund av en ömsesidig förståelse. Att uppnå denna ömsesidiga förståelse är det grundläggande och

viktigaste motivet i livsvärlden och detta leder till att grundläggande resurser som *identitet*, *mening* och *solidaritet* kan skapas i människors livsvärld.

Habermas delar upp denna i livsvärld i tre dimensioner, för att visa att människan förhåller sig till tre olika världar:

- Den *subjektiva* världen handlar om att vara en person och i denna värld utvecklas då resursen *identitet*.
- Den *sociala* världen är en normativ värld och handlar om hur vi förhåller oss till andra människor. I denna värld utvecklas resursen *solidaritet*.
- Den tredje världen är en värld av *kulturella värden* och betydelsesystem som gör att människan kan agera i den sociala världen vilken då utgör den objektiva världen. I kulturen finns samhällets normer, världsbilder, traditioner, seder o.s.v. Det handlar därför om kulturell kunskap vilken gör att människan kan utveckla resursen *mening*. Människor får här ett tolkningssystem som bidrar till att ge händelser och upplevelser en betydelse.

Madsen (2001, s.159) menar därför att de här resurserna kan människan utveckla genom att vara integrerad i sitt samhälle och sin kultur.

6.1.1 Social och personlig identitet

Sociologer talar ofta om två typer av identitet som är nära förknippade med varandra och benämns social identitet och personlig identitet. Social identitet står för de kännetecken som andra tillskriver en viss person och dessa kan relatera individen i fråga till andra individer som uppvisar samma kännetecken t. ex student, pappa, advokat, arbetslös etc. Giddens (2003) menar att då individer ska kunna känna sig trygga vad det gäller deras självbild så krävs det att denna överensstämmer med andras uppfattning om dem.

När det gäller personer med utvecklingsstörning så visar det sig att deras primära kollektiva tillskrivna identitet är den som utvecklingsstörd. Vem som har konstruerat den tillskrivna identiteten är i första hand inte personerna själva. Utan det handlar om professionella med en överordnad maktposition Detta i sin tur påverkar hur individen ser på sig själv (Barron, 2004). Om social identitet talar om hur individer liknar varandra så är det den personliga identiteten som i stället skiljer dem åt. Den personliga identiteten handlar om hur vi genom en utvecklingsprocess formulerar en upplevelse av oss själva som en unik varelse som har unika relationer till omgivningen. Därför är individens handlingsförmåga, frihet och valmöjlighet centralt. Idén om en personlig identitet bygger i hög grad på symboliska interaktionismen (Giddens 2003).

6.1.2 Solidaritet och delaktighet

Humanitet och solidaritet kan sägas hänga ihop eftersom de uttrycker ett ansvar för personer i utsatta situationer. I solidaritetstanken syns det tydligare än i humanitetstanken att det är hjälpmottagaren som ger dagordningen för insatser. Den behövande personen är med andra ord en värdig och myndig mottagare av sociala insatser och denna legitimitet kan grundas i prestationer, rättigheter eller otur (Meeuwisse, 2000. s.227).

Begreppet delaktighet kan ses som ett samlingsbegrepp för de tidigare dominerande handikappideologiska ledorden integrering och normalisering. Själva målet kring att alla

människor ska kunna få uppleva delaktighet är en relativt ny strävan, åtminstone som ett officiellt uttalat mål. För att komma en bit på väg mot detta mål måste andra få en inblick i och kunskap om hur de som står i delaktighetens fokus, i det här fallet människor med utvecklingsstörning, själva ser på och bedömer sin delaktighet (Szönyi 2005).

Liedman (1999) menar att det finns en tendens att blanda ihop solidaritet med välgörenhet, att de helt enkelt betyder samma sak. Liedman menar att välgörenhet handlar om att någon ger av sitt överflöd utan att behöva vara beroende av mottagaren. Det är då en enkelriktad handling och innebär att den som ger inte heller ställer några krav på att samhället behöver förändra och göra något åt de orättvisor som orsakat den knipa en medmänniska hamnat i. Idag har det blivit vanligt med artistgalor, insamlingar och framsträckta händer i tunnelbanan och då menar Liedman att denna sorts ”solidaritet” vilar på en skröplig grund där människor ena dagen kan skänka och för att nästa dag låta bli. När det gäller Liedmans syn på begreppet solidaritet menar han att det ursprungligen handlade om att människor gör något tillsammans och att de tillsammans försöker förbättra situationer. ”En för alla, alla för en” innebär att det handlar om ett ömsesidigt beroende. Detta är då en utav de fem betydelser som Liedman har urskiljt. De andra handlar om en känsla av samhörighet, institutionell solidaritet (reformer, lagar m.m.), sammanhållning och altruism. Han anser att människan bör tänka på att hon inte är odödlig utan att hon en dag kan behöva ett skydds nät i form av t.ex. sjukvård o.s.v. Han menar vidare att människor görs onödiga idag och att några blir ofantligt rika medan andra enormt fattiga. Särskilt vänder han sig mot individuella pensionssystem och löner där människor får vandra omkring med prislappar på sig vilket kan ge en tro på att lönen avspeglar arbetsuppgifternas värde. Inför framtiden förespråkar Liedman att en marknad skapas på en ömsesidig grund.

6.1.3 Arbete och meningsfullhet

Arbetet är för de flesta inte bara en försörjningskälla utan svarar också för en stor del av människors önskan om gemenskap. I bästa fall ger arbetet även en möjlighet till sociala relationer och till utveckling av den egna personligheten (Tideman, 2004). Ett arbete innebär också att det delvis är en social relation där människor möts och där då mötet mellan ett jag och ett du skapar människan som blir en person. Om vi inte upplever att vi ständigt kan gå in i jag och du relationer, får vi ingen mening, helhet eller något sammanhang i våra liv. Det som kännetecknar en jag och du relation är då människor ser och behandlar varandra som hela människor (Holm, Holst, Olsen och Perl 1997).

Arbetet har också en social betydelse där det handlar om grupptillhörighet och gemenskap. Att ha ett arbete innebär att man följer ett mönster av rutiner och procedurer vilka tillsammans skapar en stödjande struktur både på och utanför arbetsplatsen. Larssons (2006) studie visar att personer med intellektuella arbetshandikapp har för det mesta en positiv inställning till sina arbeten. Anledningen kan vara att det handlar om miljöer där de kommer i kontakt med andra där de bemöts som alla andra och inte bedöms utifrån sitt funktionshinder.

I vardags tal är begreppet arbete starkt förknippat med en sysselsättning som det går att försörja sig på men då det gäller vad sysselsättning kan stå för hos personer med utvecklingsstörning så har lönen ersatts av ”meningsfullhet”. En oavlönad ”meningsfull sysselsättning” söker därför sin mening, om inte i själva sysselsättningens karaktär så i verksamhetens sociala sammanhang och andra värden (Denhov, 2005).

De relationer vilka är nära och tillitsfulla skapar också en grundtrygghet i tillvaron. Det är särskilt de mellanmännsliga relationerna som skapar meningsfullhet i livet och som betyder mycket för gemenskapen med andra människor. Vi ska dock vara medvetna om att alla relationer inte är positiva, det gäller särskilt de relationer som är påtvingade och inte självvalda. Bland de uppnådda och valda relationerna finns bland annat just arbetskamrater (Tiderman, 2004).

6.2 Interaktion och samspel

Enligt det interaktionistiska perspektivet hänger individ, grupp och samhälle nära ihop och inom den symboliska interaktionismen ses människan som en symbolförmedlande varelse vilken då i växelverkan med andra skapar sitt medvetande och sin jaguppfattning (Angelöw & Jonsson, 2000). Människor utvecklas hela tiden genom samspel med andra människor. Varje individ har en förmåga att tolka och definiera olika sociala situationer, hon kan betrakta sig själv utifrån andras perspektiv och tolka andra individers beteenden. Allt det här kan ske genom att individen undan för undan utvecklar en förmåga att se sig själv med "den andras ögon". Detta sker på olika nivåer: genom den signifikanta andra (närstående viktiga personer som t.ex. föräldrar) och den generaliserande andre, d.v.s. samhället.

På ett psykologiskt plan handlar det om hur vi bygger upp och befäster vår självbild och identitet menar Giddens (2003). Utifrån personer med lindrig utvecklingsstörning vilka är begränsade i sina möjligheter att visa sin kompetens och sina förmågor så måste vi vara medvetna om att deras så kallade funktionshinder inte är statiskt. Istället är hindren beroende och hänger samman med individens personlighet och av hur förhållandet mellan individ och människor runt omkring ser ut och till slut av samhällets förväntningar och resurser. Bakom hindret finns en individualitet som är oförstörbar och ännu inte färdig. Det går att se det som att individen i sig, jaget eller individualiteten inte i grunden är störd utan i stället har de fått redskap som kanske inte fungerar så väl. Om hinder och handikapp sätts i centrum i stället för individens förmågor skapas det lätt barriärer vilket gör att människan bakom osynliggörs (Danielsson & Liljeroth 2002).

Andra människors nedvärderande föreställningar kan påverka människors självbild och de livsroller de intar vilket Goffman undersöker i sin bok "Stigma". Han menar att alla samhällen upprätthåller normer för vem som ska betraktas som en normal människa. Den som inte kan leva upp till dessa normer kommer av andra lätt att definieras som att han/hon inte är en riktig människa. Detta formar då den stigmatiserades identitet och Goffman menar att detta stigma blir ett identiteshot mot särskilt ungdomar som inte klarar av att hantera detta. Han menar även att en stigmatiserad människa kan hysa en kluven inställning gentemot den egna gruppen, eftersom hon varken helt och fullt kan acceptera den, eller förmår att bryta sig loss. Vidare framhåller han att stigmatiserade ungdomar föredrar att identifiera sig med "de normala" i stället för med personer med samma typ av stigma (Szönyi, 2005)

6.3. Socialt stöd i arbetslivet

Både Antonsson (2002) och Larsson (2006) pekar på omgivningens betydelse för funktionshindrade att nå, få och behålla ett arbete. För att detta sociala stöd ska bli framgångsrikt där arbetssökande ska kunna behålla sitt arbete krävs det att stödet är ett långsiktigt åtagande från omgivningen. Det ska vara varaktigt och inte tidsbestämt. Det kan ibland behöva intensifieras samtidigt som det ibland kan vara vilande. För att få ett socialt stöd att fungera optimalt krävs ett samspel mellan stödets innehåll, ett stödjande nätverk, hur arbetet organiseras, hur den sociala omgivningen ser ut på arbetsplatsen, hur omständigheterna ser ut utanför arbetsplatsen och sist men inte minst de personliga egenskaperna som de intellektuellt arbetshandikappade personerna har menar Larsson (2006). En fråga som infinner sig handlar om hur det sociala stödet ska se ut. Skall det finnas speciellt utbildade handledare eller stödpersoner på arbetsplatsen? Krävs det någon kompetens för detta och hur ska den i så fall se ut?

Antonsson (2002) menar att det finns många faktorer som bidrar till framgång för personer med funktionsnedsättningar. Det handlar om omgivningens i form av de professionella, anhöriga, vänner och bekantas attityder och värderingar samt deras sätt att gemensamt ordna runt den person det gäller. Det kan handla om att stödet ges med en genuin övertygelse om allas lika värde och att det planeras utifrån att alla människor har olika förutsättningar. Det är betydelsefullt att hitta en vän-vänlig arbetsplats, d.v.s. en arbetsplats där arbetslaget består av trygga personer med bra relationer till varandra. Där alla blir respekterade och bekräftade för den person hon/han är och dörrarna hålls öppna för alla. Då olika organisationer ska samverka, är det viktigt att utse någon som kan koordinera det samverkande stödet ihop med den berörde. Liknar detta sätt att arbeta och ge stöd på, det ”mänskliga bistånd” vilket Morén (2001) skriver om och där han då lägger betoningen på relationens betydelse?

6.4 Den flexibla arbetsmarknaden

Samhället har gjort sig beroende av marknadsekonomiska verksamheter där arbetslivet enligt den amerikanska sociologen Sennett (1999) innehåller avreglering, flexibilitet och projektarbete. Han skriver vidare att förmågan att flyta omkring mellan olika projekt hyllas liksom lättheten att bryta upp och att snabbt smälta in i nya miljöer. Sennett anser att vi lever i nya ekonomiska tidevarv och ledordet för den nya ekonomin är ”flexibilitet”. Han skriver att ökad flexibilitet vad det gäller anställningsförhållande leder till att anställningstryggheten minskar för individen. Då människor inte vet vad morgondagen har att ge leder det till en kraftigt ökad osäkerhet. Det är dagens prestation som räknas, inte gårdagens erfarenheter och resultat. Flexibiliteten leder även till ökade ojämnligheter i samhället där de som lyckas tar allt vilket medför att endast ett fåtal når framgång. De människor som inte har denna förmåga att hänga med i de förändringar som sker i samhället kommer obönhörligt att komma på ”efterkälken”. För att vinna måste man satsa.

Det blir ett samhälle som Bakk & Gruwald (1993) antyder där utvecklingen i samhället håller på att skapa två tydliga grupper: de tidsknappa, vilka är de effektiva, flexibla och kreativa som tar sig fram. Den andra gruppen är de med tidsöverskott, vilket innebär att människor behöver mer tid för att kunna tänka och fungera i sina olika sociala livssituationer. Återigen, har alla människor rätt att få vara delaktiga i samhället? Vill vi ha ett samhälle där människors

olikheter är en tillgång istället för ett problem och där människor ges möjlighet att få leva utifrån sina egna förutsättningar?

7. Yrkesföreträdarnas syn på de ungas möjligheter/svårigheter när det gäller arbete och sysselsättning

Den här delen bygger på intervjuer med professionella yrkesföreträdare, (informanter), två arbetsförmedlare och två LSS handläggare, från två olika kommuner. Arbetsförmedlarna benämns som Svensson och Johansson och LSS handläggarna som Persson och Andersson.

Samtliga informanter har en omväxlande yrkeserfarenhetsbakgrund t.ex. inom industri och omsorg, både äldreomsorg och barnomsorg. Detta har i sin tur genom olika vägval lett till de arbetsuppgifter de i dag har. Alla har inför och under sina nuvarande tjänster genomgått olika internutbildningar och genom dessa har de fått kunskap och verktyg att använda för sina nuvarande uppgifter. Erfarenheterna från just de arbetssysslorna de har i dagsläget varierar, en arbetsförmedlare har arbetat i tretton år och den andra i nio år. Vad det gäller de båda LSS handläggarna, har en utav dem arbetat med samma uppgifter i sex år och den andra påbörjade sin tjänst för två år sedan men har arbetat med liknande uppgifter i sammanlagt fem år. Vi kan konstatera att det är yrkesföreträdare som har god kännedom om de ungas situation och de har en central roll i planeringen när det gäller de ungas övergång från gymnasiesärskolans nationella program till yrkeslivet.

Arbetsförmedlarna är dock de som i större utsträckning arbetar utåt arbetsmarknaden för att hjälpa den unge ut i arbetslivet. När detta av olika anledningar som t.ex. för höga krav eller funktionshindrets art inte går, träder LSS handläggarna in för att ordna en lämplig daglig verksamhet.

För att beskriva den information vi fått fram vid våra informantintervjuer på ett lättöverskådligt sätt kategoriserades materialet i följande tema.

- De ungas sociala kompetens och förmåga
- Föräldrarnas betydelse
- Tid och pengar (*gasa och bromsa*)
- Tolerans och förståelse från omgivningen
- Om de bara får en chans att visa vad de går för

7.1 De ungas sociala kompetens och förmåga

För att fastställa vilken arbetsförmåga den unge har så berättar Johansson och Svensson att som arbetsförmedlare börjar de med att ta kontakt med en arbetspsykolog som gör en utredning, vilken enbart går ut på att fastställa personens möjligheter att klara av ett arbete. Arbetsförmågan är något som kan skilja sig oerhört åt utifrån handikappets art och hur stark man är.

Ofta är det handikappet i sig som är det stora problemet, har den unge t. ex ett intellektuellt arbetshinder så tar det längre tid för denne att lära sig en arbetsuppgift.

Finner arbetspsykologen att den unge inte klarar av ett arbete på den öppna arbetsmarknaden så är det dagligverksamhet som blir aktuellt och då tar kommunens LSS handläggare över ärendet. Om det däremot finns förutsättningar för en anställning, även om det är med lönebidrag, så jobbar de som arbetsförmedlare för detta.

Genomgående för samtliga informanter var att de lyfte fram vikten av de ungas eget engagemang och vilja att få ett arbete. Det är viktigt att de själva tar initiativ och har en positiv inställning. Om de unga själva inte medverkar eller tror på sina möjligheter eller redan från början har en känsla av att det här klarar jag inte av, så blir det svårare att finna en lämplig plats. Svensson säger:

Det är ju väldigt sällan vi lyckas hitta en lösning där den sökande inte själv tror på det, de måste själva vara med på spåret och känna att jag vill medverka till att hitta den här lösningen. Ibland kan det hända att den unge har en bristande förmåga till att ha ett engagemang, då måste vi från arbetsförmedlingen försöka se vad det är för brister för att kompensera dessa och motivera den unge. ”Men egna motorn måste ändå vara igång, annars går det inte.”

En viktig funktion som arbetsförmedlaren har är just att stötta och motivera. Det poängteras också att det krävs att de unga vet vad de vill, samtidigt som de måste ha en realistisk syn på sina möjligheter och en självinsikt i sitt eget handikapp.

Det har nog att göra med personligheten vilken självinsikt man har, det märker vi när man jobbat så pass länge med människor. Det finns jätte stora skillnader här, det här med självinsikten.

Har den unge inte realistiska planer och mål så kan det leda till en stor besvikelse hos dem. SIUS har här en viktig uppgift att medvetandegöra och ge de unga en insikt om vilka realistiska möjligheter som finns. En svårighet ligger dock i att många lättare arbetsuppgifter försvinner och ersätts av robotar och maskiner och har personen ett intellektuellt arbetshinder så är denne ofta känslig för förändringar, vilket kan leda till att möjligheterna för de unga att komma ut på arbetsmarknaden krymper. De klarar inte av den uppdrivna takten, tempot och de höga krav som idag ställs på arbetsplatserna, menar informanterna. När robotarna tar över de lättare arbetsuppgifterna kan det betyda att en person som kanske varit anställd blir tvungen att sluta sin anställning, vilket Johansson lyfte fram:

Det har till och med gått så långt att personen i fråga har fått sluta sin anställning. Han fixar inte de nya uppgifterna. Det är tragiskt i sig att det blir så här, men utvecklingen går inte att stoppa.

Arbetsförmedlarna är överens om att de ungas förmåga, sociala kompetens och flexibilitet är avgörande för deras möjligheter till en anställning.

Och inte minst den sociala kompetensen, där bland annat man då ska ha hum om ”har jag gjort detta färdigt, så kommer nästa där och sen gör jag det och under tiden kan jag ta det här. Den kedjan där samhället ofta ställer dessa krav på oss kan vara svår för den unge att klara av.

Även den dagliga verksamheten har blivit mer individuell och de försöker utgå ifrån individens förmågor och intresse när de letar efter en sysselsättning. De går mer och mer ifrån de stora dagcentrerna till mindre enheter som bättre kan utgå ifrån vad de unga själva vill göra. Även inom daglig verksamhet får personen pröva olika ställen för att hitta rätt och i detta finns det mycket att utveckla och förbättra.

Eventuellt kan den unge stärka sina förmågor positivt genom den dagliga verksamheten och längre fram bli aktuell för en anställning, Andersson säger ”att även om de hamnar hos oss så måste ju målsättningen för oss vara att få dem ut i arbetslivet”.

7.2 Föräldrarnas betydelse

Det framstår i intervju material att det är LSS handläggarna som har mest kontakt med de ungas föräldrar även om arbetsförmedlarna också har en viss kontakt med dem. Synen på föräldrarnas betydelse för de unga att få arbete eller sysselsättning är att de både kan ses som en resurs, men ibland också som ett hinder. Ett problem kan vara när föräldrarna saknar insikt eller inte vill ta till sig att deras barn har en reducerad förmåga. De har svårt att se vilka svårigheter de unga har att komma ut i arbetslivet.

Det händer att föräldrarna inte fullt ut tar till sig att det är så ”illa” inom citationstecken, med deras barn som det kanske är, att de har en sådan nedsättning i sina förmågor. Det är klart att vårt barn ska ut, det är som alla andra och får de bara en rätt plats så fungerar det. Men var finns rätt plats idag? Sverige med en tuff arbetsmarknad och större och större krav, som gör att de här människorna får svårare och svårare att hitta sin lösning på arbetsmarknaden. Så är det.

För det mesta så ställer föräldrarna rimliga krav för sina unga, men det händer att kraven kan vara helt orimliga, man kan helt enkelt inte uppfylla dem, menar informanterna. Vidare finns det de föräldrar som ställer för låga krav eller inga krav alls Persson upplever det som om detta oftast gäller föräldrar som själva är lite svagare begåvningsmässigt. Vidare berättar flera av informanterna om svårigheten med att föräldrarna inte vill släppa taget, vilket medför att den unge kanske inte riktigt får chansen, de får inte ta något ansvar och gå vidare mot ett vuxenliv.

Mamman sa rent ut efteråt när allt rett ut sig att hon alltid försökt skydda sin dotter för att det inte skulle synas att hon

var utvecklingsstörd. Mamman hade plogat för flickan under hela hennes liv, av godhet.

Ofta finns dock föräldrarna med som en resurs för de unga, vilket är väldigt viktigt. De kan ge en bra ”puschning” och de kan stötta och bekräfta de unga i att ta steget vidare och visa att de finns med hela vägen som en trygghet.

Föräldrarna kan också ha en viktig betydelse när det gäller att finna en passande praktikplats eller anställning, hittar man ett lämpligt ställe går arbetsförmedlarna in och tar ett beslut om de anser platsen passande. Föräldrarnas kontaktnät kan betyda mycket för de unga och deras möjligheter att finna rätt plats ute på arbetsmarknaden.

7.3 Tid och pengar (gasa och bromsa)

Samtliga informanter är eniga i att det krävs ekonomisk ersättning och även någon form av personligt biträde för att denna grupp unga på något sätt ska ha en möjlighet att konkurrera på dagens arbetsmarknad.

Har den unge ett handikapp utav denna art och arbetsgivaren inte är säker på om personen klarar av arbetet så har man inte stora möjligheter att få en vanlig reguljär anställning, utan då måste det till att arbetsförmedlingen hjälper till på något sätt.

Det är den ekonomiska ”portmonnän” som styr och den kan vara både en möjlighet och ett hinder. Arbetsförmedlarna nämner att de är budgetstyrda i olika fördelningsmodeller där varje kommun tilldelas en viss summa pengar per år att röra sig med, medlen är på detta sätt begränsade men dessa unga är ändå en privilegierad grupp i samhället. Staten sätter fokus på att det måste satsas på denna grupp. Det finns ett tryck från regeringens sida att de ska prioriteras.

Vi har ju möjligheter på arbetsförmedlingen, vi har ju resurser. Det får egentligen inte fattas pengar för unga handikappade, de är en av de mest privilegierade grupper som vi har. Och finns det bara en möjlighet för den unge att få jobb så ska vi sjutton i mig se till att personen får det.

Som nämnts tidigare så är de ekonomiska medlen dock begränsade och ibland räcker inte pengarna till.

Ibland kan det vara så att vi inte har medel, utan de tar slut och vi får bromsa. Detta kan kännas frustrerande när vi jobbar och ser att det behövs pengar samt stöd för att ungdomen ska komma ut i arbete men tyvärr, nu måste vi bromsa ner.

Informanterna konstaterar att även arbetsgivarna idag kämpar med ekonomin och ibland måste personer som fått en lönebidragsanställning på företaget sluta på grund av detta.

Tyvärr nu fick vi inte den här ordern så nu måste vi skära ner, då åker förmodligen den placerade personen bort, men så är den ekonomiska verkligheten.

Helt krasst kan det konstateras att det allmänt hårdnande ekonomiska klimatet i samhället inte är till fördel för dessa unga när det gäller att hitta en lämplig anställning. Arbetsförmedlarna berättar att de måste till tålmod för att finna rätt plats det kan ta både ett och två år vilket är viktigt att vara medveten om för att inte ge upp. Hittar de bara rätt då finns det möjligheter till arbete, genom att arbetsförmedlingen går in med lönebidrag till arbetsgivaren.

7.4 Tolerans och förståelse från omgivningen

För att lyckas få ut denna grupp unga i arbetslivet krävs i viss mån en attitydförändring i samhället. Flera av informanterna anser att det handlar mycket om okunskap, fördomar och vilken syn samhället har på ungdomar med funktionshinder. Många i samhället tycker att de unga ska ha sin chans och få sin chans, men det är inte alla som tycker att de hör hemma i arbetslivet.

Generellt sätt är inte arbetslivet berett att ta emot personer som har en intellektuell nedsättning. Jag tror inte det, nedsättningen är ju att de inte kan ta för sig och inte har en egen motor fullt igång eller de har inte förmågan att ha den fullt igång.

Det måste till en insikt om att denna grupp också har en viss kapacitet att tillföra samhället, men kanske på ett lite annorlunda plan. I detta är arbetsmiljön de kommer till väldigt viktig, den måste vara tillåtande och påverka de ungas utveckling i rätt riktning.

Alla utvecklas det måste man ha insikt om – alla utvecklas på något sätt. Om de utvecklas rätt så kan de bli jättenyttiga och fungera bra i arbetslivet, kanske utan fortsatt stöd. De kommer in – de har hittat sin plats.

Det krävs enligt arbetsförmedlarna att det måste finnas en speciell arbetsledare som fungerar personligt, socialt och som har en insikt och en förståelse för de ungas handikapp. Lika viktigt är det att arbetskamraterna har denna förståelse och insikt. Det måste också finnas arbetsuppgifter som de unga klarar av så att inte kraven blir för höga samtidigt som de får den tid de behöver för att lära sig klara av sina uppgifter. Svensson berättar att en person som kommer ut med lite dåligt självförtroende i bagaget och en känsla av att det här klarar jag inte av, har vi då hittat rätt plats med en förstående omgivning så kan det betyda att personen växer något enormt.

Jag kunde göra det och jag fick beröm, jag kunde göra det här, Oj vad de kan växa

Det uppdrivna tempot i dag är dock ett bekymmer eftersom dessa unga oftast behöver mer tid för att sätta sig in i sin uppgift. Många måste ha direktiv för hur de ska klara av sina arbetsuppgifter i stort sett varje dag om och om igen. Ett problem som ibland uppstår är när arbetsgivaren i välmening ger den unge flera olika uppgifter för att denne inte ska känna sig "uttråkad" på sin syssla. Detta kanske inte alls är bra. Många av dessa unga har svårigheter med förändringar och det som från början var en omtanke kan få konsekvensen att den unge helt slutar upp att fungera på arbetsplatsen. Därför är det viktigt att arbetsgivaren och även arbetskamraterna får information om hur personen fungerar utifrån handikappets art, det måste finnas en tillåtande miljö där man ser till helheten, för det är tack vare det som en människa fungerar på arbetsplatsen, menar informanterna.

7.5 Om de bara får en chans att visa vad de går för

Något som lyfts fram under intervjuerna ett flertal gånger är att ger man bara den unge chansen och den tid som behövs för att lära sig arbetsuppgifterna så blir oftast resultatet bra, den unge fungerar på arbetsplatsen. Personen är ofta lojal och sällan borta. Får den unge en lättare uppgift som denne klarar av så sköter han/hon den till punkt och pricka, menar en av informanterna och beskriver det så här:

Generellt sett, det kanske inte är rätt bild, så är man som arbetsgivare lite avig och lite frågande tills man inser att det visst kan vara en resurs att ha en av dessa unga. Får de bara ett jobb som de trivs med och hittar sin vardag så är de trogna och de kommer alltid. Så visst finns det tillgångar med att anställa en av dessa unga, men det måste vara tillrättalagt för dem.

Samtliga informanter ser positivt på den praktik de unga får göra under de sista åren på gymnasiesärskolan. Detta är en utmärkt möjlighet att få visa upp sig för olika arbetsgivare som då får en inblick i hur personen i fråga fungerar. En svårighet kan vara arbetsgivares fördomar inför denna grupp vilket kan medföra att de inte får en chans överhuvudtaget att visa vad de kan. Svensson berättar om en lyckad praktikplacering, där en ungdom under sin tid på gymnasiesärskolan var på ett företag där arbetsgivaren blev medveten om vilka hinder den unge hade, men också såg till kompetensen och fann personen tilltalande.

Efter att eleven slutat skolan ringer arbetsgivaren hit till mig och frågar om jag visste var den här personen var i dag. Det visste ju jag och detta samtal ledde till att vi tog en prövning på en längre tid och denna prövning har i sig nu lett till att det finns en tillfällig anställning, i och för sig med ett stort stöd. Detta händer ibland men tyvärr inte så ofta, anledningen till att det blev en tillfällig anställning var att den unge fick en möjlighet...att visa upp sig och visa att han fungerade väl. Arbetsgivaren såg den unges möjligheter och potential.

Denna situation där arbetsgivaren så snabbt såg den unges värde är inte så vanlig, kan vi tolka av de svar vi fått av våra informanter. Ofta behövs det mer tid, men det är viktigt att fånga upp de här "stråna" som finns för att man ska kunna hitta lösningar. Johansson berättar om ett

ärende som efter ganska lång tid ändå blev riktigt bra.

Jag har jobbat med en ungdom i ett par års tid som gått hotell och restaurang programmet, där ungdomen inte riktigt trivdes. Vi beslutade då att pröva inom omsorgen, äldreomsorgen. I början var det väldiga svårigheter och det fungerade inte. I alla fall så fick personen vara kvar men på grund av neddragningar inom omsorgen fanns det ingen möjlighet att den unge kunde få en anställning med lönebidrag, så personen var kvar över ett år på arbetsprövning. Sen nu något som är nytt för i år så dök detta med plusjobb upp och då hittade jag en lösning att det skulle kunna vara något och nu har ungdomen varit anställd någon månad och har anställning i två år. I dag är personen jättopulär, med tiden gick det bättre och bättre och den unge är väldigt omtyckt både bland personalen och patienterna på serviceboendet.

I denna till slut lyckad placering kan vi se ett tydligt exempel på att tålamod och tid tillsammans med förstående arbetsgivare och arbetskamrater gör att det finns möjligheter. Det gäller bara att hitta rätt. Arbetsförmedlarna lyfter fram vikten av att se möjligheterna kan man det, så anser de att det finns en arbetsmarknad för de flesta. Ofta är det tyvärr så att de inte får en chans att visa upp sig, de får inte visa vad de egentligen kan och fler skulle kunna ha en anställning om de bara fick en möjlighet.

7:6 Sammanfattande tolkning och analys

Studiens syfte är att få visa på de förutsättningar som krävs för att underlätta för de unga att få tillträde till arbetsmarknaden. Vidare handlar det om de svårigheter de kan möta och vilka stöd som då kan kompensera och öka möjligheterna igen. Yrkesföreträdarna ser i första hand funktionshindret art som problemet när den unge ska söka arbete. Det görs en utredning kring den unges arbetsförmåga innan man tar beslut om det är arbetslivet eller daglig verksamhet som gäller.

7.6.1 Förutsättningar

- Tid och pengar
- Kontakter och en förstående omgivning
- Rätt man på rätt plats

Tid och pengar

Den största betydelsen för att skapa förutsättningar för unga med särskolebakgrund att få tillträde till den öppna arbetsmarknaden eller en meningsfull sysselsättning handlar om ekonomi. Arbetsförmedlarna poängterar att utan ekonomiska kompensationer är möjligheterna till ett arbete i stort sett marginell. Då det gäller tid handlar det om två sorters tidsaspekter. De unga behöver dels få gott om tid för att lära sig nya saker. Detta ser yrkesföreträdarna som en bristvara idag. Det krävs också en ökad förståelse kring de

svårigheter de unga kan ha då det gäller tidsaspekter vilket kan bidra till problem att t.ex. passa tider.

Kontakter och en förstående omgivning

Det krävs goda kontakter och där kan det närmaste nätverket ha en stor betydelse. När föräldrarna har ett stort kontaktnät kan det bli en väg in på arbetsmarknaden. Information tillsammans med socialt stöd ökar arbetsgivarnas förståelse vilket kan leda till att den unge lättare får en chans att visa upp sig. Detta kan vidare leda till att arbetsgivare får upp ögonen för de ungas kapacitet och även deras personlighet kan bli en tillgång.

Rätt man på rätt plats

Yrkesföreträdarna har ett stort ansvar då det gäller att finna lämpliga praktikplatser. Det är viktigt att ta hänsyn till de ungas individualitet och olikheter. En förutsättning för att leva upp till ”rätt man på rätt plats” är att yrkesföreträdare och arbetsgivare är medvetna om att människor förändras, tillika arbetsuppgifter, och då är det viktigt att bevaka denna process.

7.6.2 Svårigheter

- Okunskap
- Resursbrist
- Förändringar

Okunskap

Samhällets attityder och inställning till människor med olika former av funktionshinder som söker tillträde till arbetsmarknaden möter idag stora hinder i form av fördomar och en bristande vilja. I studien framkommer att handläggarna upplever att det finns en viss okunskap bland arbetsgivarna kring de stöd som finns att tillgå och vad den här gruppen själva kan bidra till.

Resursbrist

Tid är pengar. Det hårda ekonomiska klimatet är inte till fördel när det gäller förståelsen för de unga vuxna menar också yrkesföreträdare.

Förändringar

De professionella menar att då arbetsuppgifterna förändras kan detta leda till oro och ibland kaos för de unga. De behöver många gånger ha repetitiva och enkla arbetsuppgifter. Vidare behöver den unge ofta dagliga och upprepade arbetsinstruktioner.

7.6.3 Stöd:

- Ekonomiskt stöd
- Socialt stöd
- Omgivning

Ekonomiskt stöd

Arbetsförmedlarna understryker vikten av att kunna erbjuda arbetsgivaren ekonomiskt stöd i form av lönebidrag. Lönebidraget ska kompensera det tidsbortfall och det behov av handledning som eventuellt kan uppstå vid dessa anställningar. Utan detta bidrag är chanserna till arbete för de unga mycket små.

Socialt stöd

För att nå få och behålla ett arbete är det viktigt att få ett personligt stöd likt supported employment metodiken vilket både Antonsson och Larsson skriver om. Det viktigaste med det sociala stödet är att det är varaktigt, kontinuerligt och ser till helheten. Samtliga yrkesföreträdare önskar att det i framtiden kommer att finnas fler människor som arbetar som coacher.

Omgivning

Forskningen i dag visar att omgivningen i form av föräldrar, arbetskamrater, arbetsgivare och yrkesföreträdare har en avgörande betydelse. Särskilt viktigt är ett gott samarbete mellan det stödjande nätverket och de stödjande handlingarna eftersom det måste inkludera hela vardagsituationen för de unga vuxna och inte endast vid arbete/sysselsättning.

8. De ungas syn på sina möjligheter/svårigheter

I den här delen får vi möta fyra unga vuxna och ta del av det som framkom vid intervjuerna. De unga vuxna är mellan 20-25 år och benämns med namnen Jakob, Anna, Mårten och Monika. De unga bor i två olika kommuner vilka vi benämner Äppelvikens och Kiwilunda kommun. Tre av intervjuerna är gjorda på respektive arbetsplats medan den fjärde gjordes i dennes hem.

De unga i studien, är personer som har det gemensamma att de gått nationella programmet på gymnasiesärskolan. Mårten har gått på industriprogrammet (IP) medan de övriga har gått Hotell och restaurangprogrammet.

De ungas situationer ser olika ut vad det gäller boende. Två av dem, Jakob och Mårten bor i egna lägenheter, Anna bor hemma hos sina föräldrar och Monika bor i en egen lägenhet i en gruppbostad. Deras arbetssituation ser också olika ut. Jakob arbetar inom skolan, på vaktmästeriet och de övriga har en sysselsättning inom daglig verksamhet.

Då det gäller de ungas möjligheter/svårigheter kring att få ett arbete efter avslutade studier vid gymnasiesärskolans nationella program menar Jakob och Anna att det är svårt att få ett arbete. De ser att deras möjligheter att få ett arbete kräver ett besök på ortens Arbetsförmedling och därigenom få råd och tips om olika slags arbete. Deras egna initiativ och engagemang spelar stor roll när de ska söka efter arbete. Svensson, en av arbetsförmedlarna, menar att deras ”egna motor måste vara ingång”, för att öka chansen att få en meningsfull sysselsättning eller arbete. Han menar vidare att de unga måste klargöra för sig själva vad de vill göra och vilket arbete de själva upplever att de kan klara av. Dessa egenskaper hos de unga är mycket viktiga då de söker ett arbete, menar tjänstemannen på arbetsförmedlingen.

För Mårten och Monika, vilka bor i Äppelvikens kommun, är det svårare att berätta hur det kommer sig att de inte får ett arbete efter det att de har genomgått gymnasiesärskolan. De har svårt att komma ihåg vem som har hjälpt dem till ett arbete. Monika fick direkt efter skolan ett arbete på Dagcenter och Mårten har tidigare haft ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden, innan han så småningom fick börja inom daglig verksamhet.

För att beskriva vad de unga vuxna berättar i intervjuerna på ett lättöverskådligt sätt har vi kategoriserat svaren i följande tema:

- Vi är smartare än de tror
- Om vi bara får chansen
- Ge oss tid och tillåt oss göra misstag
- Att ha ett arbete är att vara vuxen

8.1 Vi är smartare än de tror

Anna, en av ungdomarna i studien, uttrycker sina känslor och tankar och sin syn på möjligheter/svårigheter att få ett arbete efter det att hon gått Hotell och restaurang programmet,

”För en del tror att vi handikappade inte klarar av så himlas mycket. Men om man tänker efter så är vi rätt så smarta och kan det. Vi kan en hel del, för dom andra vet inte hur mycket vi kan. Men vi kan en hel del. Vi är rätt smarta på den punkten. Så dom vet inte hur smarta vi är. Ibland känns det så att man blir utnyttjad när man är handikappad. Det känns så emellanåt, men om man tänker efter så är vi väldigt smarta ändå. Vi kan en del, vi vet var vi gör och inte gör”.

Annas tror inte att andra människor i hennes omgivning vet vad det innebär att ha ett funktionshinder och att de därför utgår ifrån att unga vuxna med särskolebakgrund inte har den kunskap och kompetens som krävs för att klara ett arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Hon känner sig missförstådd och upplever att andra människor faktiskt inte vet vilken resurs som de unga med särskolebakgrund egentligen är. Hon ger uttryck för en stark självkänsla och ser på sig själv och sina gelikar, som att det inte borde vara några hinder för dem att kunna komma ut i arbetslivet. Det som krävs är en mer förstående omgivning, vilket skulle öka deras möjligheter till ett reguljärt arbete. För närvarande har Anna ett arbete på Dackeshopen i Kiwilunda, en satellitverksamhet inom daglig verksamhet.

Anna har en placering på sitt nuvarande arbete fram till jul, vilket hon inte alls är nöjd med. Hon är van att arbeta två månader eller ett halvår i taget. Hon vill testa, ta det lite lugnt i början, inte ett helt år. Det tycker hon är för länge. Under tiden hon arbetar på Dackeshopen funderar Anna på att söka arbete i en stad där hennes pojkvän bor. Hon går ut på Internet och tittar vad det finns för arbete inom hennes intresseområde. När hon ser ett arbete som hon blir intresserad av, då ringer hon dit direkt. Hennes drömjobb är att få arbeta inom hotell och restaurang, med servering, matlagning och diskning. Om sitt arbete på Dackeshopen säger hon:

Det går upp i ena sekunden men jag trivs inte så bra här, det gör jag inte. Dackeshopen är inte min stil. Jag kallar inte Dackeshopen för jobb, jag kallar det för ”sitt-glojobb”.

Anna känner ett visst missnöje över sina av personalen tilldelade arbetsuppgifter. Hon får hjälpa till med praktiska uppgifter, vilket bland annat kan bestå av att hjälpa en av sina

arbetskamrater vid måltiderna. Den här typen av arbetsuppgifter menar Anna, tillhör personalen uppgifter. Hon uttrycker en ambivalens över detta och säger:

*Är man personal eller är man inte, vilket är man? // Jag har ju
Sjukbidrag men jag tycker när jag jobbar här, känns det som man
jobbar gratis //*

Får Anna inget arbete inom hotell och restaurang kommer hon att utbilda sig till något inom sjukvården, säger hon. Hon har ett stort intresse i att hjälpa andra människor som har det svårt. Hon säger:

*Sen funderar jag... får jag inget fast jobb så sitter jag hellre bakom
skolbänken och utbildar mig istället. En gång till då!*

Anna upplever sig själv ha god förmåga till att söka arbete på egen hand och använder sig av Internet. Hon tar också egna initiativ genom att själv ringa arbetsgivarna.

8.2 Om vi bara får chansen

En av ungdomarna menar att om de bara får visa upp sig för arbetsgivare så kan det öka chanserna till ett arbete på arbetsmarknaden. På detta sätt få visa att de både vill och kan. Mårten berättar:

*Efter skolan fick jag arbete på ett mejeri och det var där jag skulle
visa vad jag kunde. Först skulle jag vara där i ett halvår, men efter
en tid frågade arbetsledningen om jag inte ville stanna ytterligare
ett år. Jag fick paketera mejeriprodukter i kartonger och ställa upp
dem på pallar och prata mycket och det var trevligt det. Sen fick jag
inte vara kvar längre, för företaget installerade robotar istället och
då blev jag uppsagd. Jag fick inte vara kvar, jag vet inte varför,
dom va mycket folk... dom säger ju upp så det är möjligt att dom
bara har robotar där nu.*

Efter det att Mårten blivit uppsagd från sitt arbete på grund av arbetsbrist, var planeringen att han skulle få chansen att prova arbete på två olika företag. Tanken var att det skulle hållas möten kring en eventuell anställning för Mårten, men så blev inte fallet. Det slutade med att han fick en placering inom daglig verksamhet, på ett ställe som vi kan kalla Björkbacken i Äppelvikens kommun. Hans arbetsuppgifter består nu av att tillverka olika snickeriprodukter.

Samtliga unga är överens om att det är svårare att få tillträde till arbetsmarknaden när man har en bakgrund från gymnasiesärskolan. Detta innebär att deras chanser och möjligheter att få visa vad de kan går om intet, uttrycker de. De är övertygade om att om de bara får möjlighet att visa arbetsgivare vad de kan, så skulle också deras situation se annorlunda ut. Sett från deras perspektiv så är det alltså inte den egna bristande förmågan och resurserna som är det huvudsakliga problemet, utan snarare arbetsgivarnas okunskap om vad funktionshindret innebär eller förutfattade meningar, om vad unga med särskolebakgrund kan klara av.

8.3 Ge oss tid och tillåt oss göra misstag

Jakob upplever att kraven från arbetsgivarens sida är för stora kring människor som till en början kan ha svårt att lära sig nya arbetsuppgifter. Då kraven ökar försvårar det deras möjligheter att få visa vad de kan och få möjlighet att i sin egen takt ta över ansvaret för olika arbetsuppgifter.

Misstag gör alla och genom sina misstag lär man sig. Det är av största betydelse att arbetsgivarna har en förståelse för de ungas behov av mer tid. Brist på tid kan vara en av orsakerna till att misstag begås, menar Jakob. Han säger att en del arbetsgivare tänker på det. Vissa har den tiden att ge för de unga, men inte alla. De måste få tid att lära sig nya arbetsuppgifter på ett grundligt sätt. Jakob uttrycker det så här:

Vi är ju lite annorlunda än vad andra är om man säger så då, men vi vill ju också bli betraktade som vanliga människor också då ju. Det är så det handlar om. Men sen är det ju att... - ursäkta, vad det du sa och var ligger den platsen? Jag har aldrig varit här förr liksom då heller, säger den personen då. Alltså man behöver lite mer undervisning, typ.

Då det gäller att få den tid som krävs för att lära sig säger Jakob vidare:

Tyvärr är det inte så idag. Det är, det har jag ju fått höra och du vet, ju mer man upprepar och så här du vet, det kan ju bli att man kommer ihop sig till slut så. Det blir lite besvärligt. Ja, det är ju synd egentligen men jag tycker det skulle bli lite mer tid. För jag vet ju att folk alltså, för dom här som är arbetsgivare dom vill, tänker på dom som har lite svårare också. Ja flera såna, jag tycker det, så att ja, när dom slutar och så här och då. Då kanske dom själva, då är dom precis så här kloka. Nu gör jag det här idag och sen är det precis att man följer, ja den som gick i pension hoppvis då.

Jakob ger uttryck för i citaten ovan att han ser sig själv och sina kamrater från gymnasiesärskolan som i viss mån annorlunda, som personer med lite särskilda svårigheter. Men i samma mening uttrycker han också att just detta ger dem rätt att få det extra stöd och den extra tid och förståelse från omgivningen och arbetsgivaren, som de behöver.

8.4 Att ha ett arbete är att vara vuxen

De unga vuxna i studien har det gemensamt att de upplever att arbete för dem har en stor betydelse i deras liv. Det är viktigt att ha ett arbete och få vardagen strukturerad genom att man kan skilja mellan hemmet och arbetet, samtidigt som de får ombyte i miljön. Monika berättar:

Det är kul att komma hemifrån och göra något annat, det är det så det är viktigt. Man får tråkigt hemma man måste byta om förstår du. Att inte ha ett jobb skulle kännas tråkigt, fy och blå. Det är jättekul på dagcenter, man kan inte bara sitta i lägenheten jämt, det är bra och komma bort lite på dagarna.

Monika arbetar på ett Dagcenter i Äppelviken och tycker att hennes arbete där är mycket meningsfullt för henne. Det är betydelsefullt att hon har ett arbete där det känns att hon kan göra nytta. Hon känner samtidigt en delaktighet med sina arbetskamrater och med personalen. Monika menar att ha ett arbete gör att man blir mer vuxen, samtidigt tycker hon det är svårt att avgöra när någon är vuxen. Hon tror man blir mer vuxen när man fyller 25 år. Monika vet inte hur hon skulle gå tillväga om hon skulle behöva byta arbete. Hon skulle kanske fråga personalen på Dagcentret, säger hon. Hon trivs på sitt arbete och det är just nu inte aktuellt för henne att byta. För att söka nytt arbete tror Monika att man behöver vara duktig och kunna mycket.

Jakob upplever också att det är mycket viktigt att ha ett arbete. Hela hans framtid bygger på detta och han anser att ett arbete får honom att må bra. Jakob har nämligen erfarenhet av hur det är att vara arbetslös. Han uttrycker det på ett dramatiskt sätt både verbalt och med kroppsspråket.

För att de sa ju till mig därnere på arbetsförmedlingen och han arbetsgivaren sa ju till mig också: du måste gå nu, du får inte stanna kvar här längre, säger han bara. Jag tänkte: - Va!, vad är det han säger? Liksom... han hade ju varit så positiv innan liksom och då undrade jag, då måste jag gå ner till arbetsförmedlingen liksom då och höra vad det är frågan om. Och då sa han bara det: Det är över alltså.

Jakob upplever då att han känner sig psykiskt dåligt och det tog på hans krafter att veta att han inte hade något arbete att gå till. Han var oerhört ledsen och satt hemma i sin lägenhet hela dagarna och spelade på sin dator. Till slut ansåg hans föräldrar att han inte kunde sitta hemma och inte göra någonting. De tog kontakt med arbetsförmedlingen och genom det fick Jakob nya krafter att ta tag i sitt liv.

Jakob har alltså tidigare haft ett arbete på skolvaktmästeriet och det var vid detta tillfälle som detta utspelade sig och han blev arbetslös. Nu är han tillbaka som vaktmästare på skolan och där känner Jakob att han har ett bra arbete, men det är inget han kan tänka sig att hålla på med i framtiden. I skolan upplever han en social gemenskap med elever och även med lärarna. Eleverna söker sig till honom för att få en pratstund:

Elever söker sig till mig och även lärare, så där. Och det är rätt bra faktiskt. De undrar ju hur dom vill och hur barna har sagt så där till mig och så. Ja, jag måste göra det, för liksom det för att visa det finns nån som bryr sig om man säger. Om barn och om eleverna och lärarna.

När Jakob söker ett arbete vill han känna att det här vill jag göra. Det ska finnas en trygghet, styrka, kraft och han vill vara mer säker på sig själv att det är detta han vill syssla med i framtiden. Jakob berättar att från arbetsförmedlingens sida så vill de att han ska vara klar över vad han vill arbeta med, de vill att han själv ska komma med förslag på vad han vill göra. Jakob tycker att det är svårt:

Dom på arbetsförmedlingen, dom vill ju att vi ska försöka hitta på nån ting inom, ja arbete eller så här att, ja för att få klarhet liksom vad vi vill jobba med och så här. Men det är ju inte så himla lätt att komma på någonting gå och fråga och så här.

Jakob berättar att han inom en snar framtid ska flytta till annat län, redan inom några månader. Genom flytten har han en förhoppning om att kunna få andra möjligheter till arbete, då inom hotell och restaurang. För Jakob betyder det mycket att arbeta tillsammans med människor, han vill helst inte arbeta ensam utan tycker om att ha människor omkring sig:

Ja det känns att, ja jag kan jobba ensam en stund och så där va, men sen tycker jag att : Gud vad tyst det är och näe va och då vill man ju söka sig till dom va som. Men visst självständigt jobb är också en lärdom man får.

Mårten tycker det är viktigt att ha ett arbete för att ha något att göra på dagarna, annars skulle det i längden bli väldigt tråkigt. Arbetet är meningsfullt för honom främst därför att han träffar arbetskamrater och därmed kan ingå i en social gemenskap. Att få komma ut och prata med sina arbetskamrater är av stor betydelse för honom, eftersom han alltid har tyckt om att prata. På hans arbetsplats planeras ett stort kommunalt byggprojekt, där ett hus ska byggas utanför Äppelviken

Ja, vi ska bygga upp ett modernt hus med toalett å så det blir modernt, för i det andra finns det ju ingen toalett å vettigt kontor, det är ju bara ett gammalt hus. Utedass har dom så dom vill ha en vanlig toalett antar jag. Det ska bli en toalett å kontor, det ska bli modernt. Annars är vi mest där ute när vi ska låna släpkärra, den brukar vi låna av dom. Robert har ju sagt att vi ska ha en egen ibland, men sen har han tyckt att det vatt onödigt när vi kan låna. Men nu har vi inte kunnat vatt så mycket där ute , men när snön försvinner ska vi börja bygga sa Robert, men nu ska vi göra dom här dassen först.

Av citatet ovan kan vi utläsa hur Mårten ser sig som delaktig i byggprojektet och han ser detta som en viktig uppgift där han ingår som en självklar och viktig del. Mårten känner sig mer vuxen när han arbetar och genom det lär han sig olika saker. På Björkbacken trivs han väldigt bra eftersom han får pröva på olika arbetsuppgifter, ingå i arbetslaget och göra saker tillsammans med Robert och de andra. Han är en som räknas!

Men Mårten vet inte riktigt hur han skulle gå tillväga om han skulle vilja byta arbete eller vem han skulle be om hjälp.

Det är väl å försöka... i så fall skulle jag nog försöka få jobb där min bror jobbar tror jag. Där har jag vatt å praktiserat också en gång. Han är snickare, så där va jag å hjälpte till mycket o det tyckte jag var roligt. Så det var väl nått i så fall som jag skulle vilja hålla på med. Han är på en firma, ja det är ju en sån där bygg, bygg Bernessons heter den.

Mårten tar sitt sociala nätverk till hjälp om han skulle vilja byta arbete. Han skulle inte vända sig till arbetsförmedlingen i Äppelviken och gå den vägen för att få ett annat jobb. Det är den sociala kontakten via hans bror som är viktigt för honom när han skulle söka ett arbete.

Anna trivs inte så bra med sitt arbete på Dackeshopen i Kiwilunda, men hon är ändå glad att hon har ett arbete, eftersom hon inte vill vara sysslolös. En tillvaro utan arbete ser hon som trist och enformig och man kan skönja en viss uppgivenhet när hon beskriver sin situation:

Det är viktigt att man har något att göra. Man vet att man har något att gå till. Det är inte kul att sitta hemma, stirra framför en vägg, inte göra nånting. Det är bättre att gå till nån arbetsplats som man vet, där trivs jag. Dit kan man gå till... det är bättre att gå dit än att vara hemma, det är inte kul, sitta hemma, gå hemma, inte göra nånting. Det går inte. Men här trivs jag inte så vidare. Men jag är i alla fall glad att jag har jobb i alla fall.

På frågan om hur hon tror det skulle kännas att vara arbetslös, svarar Anna, först att det skulle vara skönt, men i nästa andetag säger hon att det är bra att ha ett arbete. Genom det tjänar hon pengar och får råd att betala hyran, köpa kläder och andra saker som hon kan ha råd med. Om Anna skulle vilja byta arbete skulle hon vända sig till arbetsförmedlingen på orten och få råd utav dem hur hon ska gå tillväga.

Gå till arbetsförmedlingen, det gör jag definitivt. Det är dit jag vänder mig. Sen är det man måste gå till arbetsförmedlingen, där vet, där ger de tips och råd, vilket jobb man kan välja på. Och så frågar de vilket slags jobb man vill ha också. Det är jättebra med arbetsförmedlingen, fast ibland kan de vara lite slöa av sig, men...men vad då da, man får i alla fall jobb. Man får ge en spark på ändan då, hjälpa dem lite kanske då.

Anna ser att arbetsförmedlingen kan vara en viktig resurs för henne i jakten på arbete, men uttrycker också att hon själv nog måste vara drivande och ta initiativ. Genom att söka arbete upplever Anna att man blir vuxen och att hjälpa andra människor ser hon som en väg in i vuxenvärlden.

8.5 Sammanfattande tolkning och analys

Gemensamt för de unga vuxna i studien är att arbetet är viktigt för dem, det ger en tillhörighet till vuxenvärlden, möjlighet till social gemenskap med andra och variation i vardagen. Det är också tydligt att flera av de unga ser sina egna möjligheter och har en tilltro till sin egen förmåga att klara ett arbete på den öppna arbetsmarknaden. Det är också tydligt att de unga ser på sig själv och sina möjligheter utifrån ett perspektiv vilket handlar om att visserligen har de lite svårigheter men med god hjälp och det stöd de har rätt till så klara de sig lika bra som alla andra. Yrkesföreträdarna ser egentligen också möjligheter för de unga att få tillträde till arbetsmarknaden, förutsättningen handlar om att finna rätt plats och en förstående omgivning. De uttrycker det så här att med en stor Verktyglåda, vilken då består av flera arbetsmarknadspolitiska åtgärder/program, finns resurserna.

Däremot menar de professionella yrkesföreträdarna att en av de största svårigheterna för de unga att komma ut i arbetslivet är själva funktionshindret. Tvärt emot detta ser de unga inga stora svårigheter i samband med sitt funktionshinder utan anser att med lite stöd ordnar det sig.

8.5.1 Annorlundahet

Larsson (2006) menar att för personer med t.ex. intellektuella funktionshinder är själva tillhörigheten ”det annorlunda eller det avvikande”. Det gör att det finns en strävan att distansera sig ifrån och försöka nå ”det normala livsmönstret, att vara som andra”. Till det hör att ha ett arbete, en yrkesidentitet och genom att flytta till ett annat län försöker Jakob och Anna öka dessa möjligheter. Utbildning är också ett annat alternativ vilket ingår i de ungas framtida drömmar.

Sett utifrån de ungas perspektiv är det viktigt att stödet fortsätter trots att de lärt sig sin arbetsuppgift. Denna insats behövs kontinuerligt då ett intellektuellt funktionshinder inte går över däremot kan funktionshindret och tillika arbetsplatsen genomgå förändringar. De unga är därför beroende av ett socialt stöd, dock bidrar också stödet till att konstruera deras annorlundahet. Arbetsförmedlaren Johansson menar:

När det gäller ett intellektuellt arbetshinder, där är det alltid bestående. Det kan i och för sig utveckla sin psykiska mognadsgrad i förhållande till att man har ett IA, men det intellektuella är alltid bestående

8.5.2 Vanliggörande

De unga vuxna vill få vara som alla andra, definieras sig själva som lika andra individer i samhället. Det är *ett radikalt vanliggörande* vilket Szönyi (2005) beskriver i sin studie och det innebär att de unga vill få vara tillsammans med andra samt få bli betraktade som vanliga. Unga i studien menar att genom att få arbeta jämsides med någon annan lär man sig arbetet och då det blir aktuellt med pensionsavgång så kanske just denne så kallade lärling kan bli aktuell för arbetet.

Det finns en stark vi-känsla hos de unga som uttrycks med: ”Vi som människor vilka har gått i särskola, vi är smartare än man tror.” Det är ett uttryck för en solidaritet för andra som har samma likartade erfarenheter. ”Vi som är de utsatta, vi är en grupp men vi kan klara av saker om vi bara får göra nya erfarenheter.”

8.5.3 Vuxenblivande

De unga menar att ha arbete eller genom att söka ett arbete skapar det en inträdesbiljett in i vuxenvärlden. Att ha ett arbete/sysselsättning är i studien synonymt med att vara vuxen, ha ett ansvar, vara trevlig, handskas med pengar och vara snål (ekonomisk). Samtidigt uttrycker några av dem att det är svårt att få ett arbete efter avslutad skolgång. De upplever att omgivningen inte tror att de kan klara av ett arbete på öppna arbetsmarknaden. Yrkesföreträdarna menar att det handlar om att de unga själva måste ha en insikt i vad de vill och kan arbeta med. Detta förutsätter dock, vilket de unga menar att deras önskemål också då tas på allvar utifrån deras perspektiv

9. Anna och den oförberedda arbetsmarknaden

9.1 Inledning:

I det här avslutande kapitlet vill vi visa hur möjligheterna till delaktighet i arbete och samhälle kan skapa resurser för självkänsla (identitet), sammanhållning (solidaritet) och innebörd (mening) för unga vuxna med särskolebakgrund. För att kunna göra detta, utgår vi från och låter en av respondenterna, Anna, illustrera den här processen. Vi gör det genom att visa en fallbeskrivning vilken vi kommer att diskutera. Detta är självklart inte helt taget ifrån Anna utan hon får tillsammans med de övriga unga illustrerar detta.

9.2 Anna – en fallbeskrivning

Anna är en tjej på 24 år, har gått på gymnasiesärskolans hotell och restaurang program. Hon bor i en egen lägenhet där hon trivs mycket bra:

Jag tycker det är skönt få vara mycket själv, gruppboende det är inget för mig direkt. Jag kan ju sköta det mesta själv egentligen.

Anna har många kompisar hon umgås med på fritiden och hon berättar att de brukar gå på bio, gå ut och äta, festa ibland, bada och styrketräna. Hon har ett intresse i att engagera sig inom handikappidrotten, främst inom bowling. Detta intresse uppstod efter att Anna blivit ombedd att komma till bowlinghallen och liva upp läget lite. Hon har också en pojkvän som hon har haft under några år. Pojkvännen har körkort och bil, jobbar på en bilverkstad och bor i en annan kommun dit Anna tar bussen varje torsdag för att stanna över helgen. Tanken är att Anna ska flytta dit så småningom och redan nu söker hon arbete via Internet. Hon har visserligen inte fått något arbete där än men istället har hon tänkt arbeta som Tuppeware-försäljare på sin fritid. Anna är helt på det klara med att hon ska ha ett arbete och för att få det tänker hon ta Arbetsförmedlingen till hjälp, ”för det har jag rätt till”.

Innan Anna började på den dagliga verksamheten arbetade hon på en industri, något hon trivdes riktigt bra med. Bland sina arbetskamrater upplevde hon en gemenskap, de hade mycket att prata om och detta är något Anna gillar. På grund av nedskärningar och att företaget installerade robotar försämrades Annas konkurrensmöjligheter och hon blev tvungen att sluta men som hon betonar:

Vi kan vi också, får vi bara lite extratid på oss och en chans att visa vad vi kan så kan vi med.

Annas dröm är att få arbeta som personlig assistent och denna dröm gör att hon till och med kan, som hon själv säger, sätta sig på skolbänken igen. Hon tycker om att hjälpa andra, framförallt de som har det svårt:

Jag känner mig lite ansvarig men jag tycker ju om att vara lite ansvarig och se till att alla har det bra.

Idag har Anna en sysselsättning inom daglig verksamhet vilket hon inte är riktigt tillfredsställd med. Hon trivs inte så vidare bra. Anna som är en aktiv tjej tycker att jobbet är ”ett sitt och glo-jobb” men samtidigt säger hon att det är bättre än inget och hon vill inte vara utan det. Ja, möjligtvis för att slippa gå upp på morgonen säger Anna och skrattar. Det är bra att ha ett arbete för annars blir det tråkigt. Man kan ju inte sitta vid datorn hela dagen eller stirra in i väggen. Det är viktigt att tjäna pengar för att ha råd med hyra, mat och kläder. Fast Anna vill ha ett ”riktigt” jobb. När hon är på den dagliga verksamheten får hon sjukbidrag och som hon säger: ”det känns som att jobba gratis”. Det Anna vill ha är en lön som alla andra.

9.3 Analys och reflektion

9.3.1 Anna– en framåt tjej som ser fler möjligheter än hinder.

Vid intervjun med Anna träder det fram en bild av en aktiv, kompetent och självständig tjej med ”skinn på näsan”. Det är nog också så hon vill att andra ska uppfatta henne. Goffman (1998) menar att individen i sin kontakt med andra strävar efter att presentera sig själv på ett sätt som innebär att den uppfattning andra bildar sig om henne överensstämmer med hur hon vill bli sedd.

Anna har en stark tilltro till sig själv och menar att trots att hon och andra unga med särskolebakgrund kanske är lite annorlunda så betyder inte detta att de inte är lika värdefulla. Att visst, det finns vissa svårigheter men med lite stöd av andra så löser det sig. Hon ser egentligen själv inga direkt stora eller svåra hinder. Utan får Anna tillsammans med människor i samma situation ett stöd som är varaktigt och kontinuerligt så ökar deras möjligheter på arbetsmarknaden. För att få ett socialt stöd att fungera optimalt krävs ett samspel mellan stödets innehåll, ett stödjande nätverk, hur arbetet organiseras, hur den sociala omgivningen ser ut på arbetsplatsen, hur omständigheterna ser ut utanför arbetsplatsen och sist men inte minst menar Larsson (2006) de personliga egenskaperna som personer med intellektuella funktionshinder har.

Anna uttrycker en frustration över en människosyn som ifrågasätter deras handlingsförmåga och vilja. Hon är bestämd och menar att en del tror att de som är handikappade inte klarar av så mycket och hon anser att handikappade lätt kan bli utnyttjade. Likt alla andra ungdomar önskar Anna att få bli betraktad som en kompetens och ansvarsfull person. Detta inkluderar ett meningsfullt arbete och socialt umgänge i vilket hon själv har gjort sina val.

I studien poängterar Anna en väldigt stark vi – känsla som kommer till uttryck då hon säger: ”Men om man tänker efter så är vi väldigt smarta ändå. Vi kan en del, vi vet vad vi gör och inte gör”. Hon pratar här om ”vi med särskolebakgrund” som en sorts kollektiv identitet. Människor med intellektuella funktionshinder hamnar ofta i en kategori där de definieras genom att andra tillskriver dem en social identitet som utvecklingsstörd. Däremot handlar den personliga identitet om det unika hos en person, det som skiljer oss människor åt. Det Anna upplever som jobbigt är till vem hon egentligen ska känna en tillhörighet då hon anser att hon ibland (som Anna själv uppfattar) får utföra sysslor som ligger inom personalens område. Hon säger: ”Är man personal eller är man inte?”

9.3.2 Arbetets betydelse

Ett arbete innebär att vardagen får en struktur, det blir skillnad mellan dag och natt. Viktigt är det också om någon ska kunna känna sig ledig och ha en fritid, måste man ha varit uppbunden av något som t.ex. ett arbete. Det handlar om som talesättet säger: Man vet inte vad det är att ha roligt om man inte har haft det tråkigt. Allt detta tillsammans gör att människor förstår och upplever ett sammanhang i sin tillvaro. Det handlar om relationen till den kulturella världen och möjligheten att få utveckla resursen mening.

Det kan också vara svårt att se att det är ett arbete som utförs om man inte får lön utan inkomsten består utav ett sjukbidrag hur eller hur, oavsett vilka arbetsuppgifter som genomförs. Det handlar om att vara vuxen och i detta ligger att kunna hantera sina pengar menar Anna. Hon är tveksam till de arbetsuppgifter hon har och ifrågasätter varför hon inte har lön för den sortens arbete hon utför. Synen kring arbetets betydelse och den lön människor får är väsentligt för människor i yrkesverksam ålder oavsett vem man är och vad man gör. Ett arbete ger lön och gör det möjligt att tjäna sina egna pengar samtidigt som det skapar mening och människor får lära sig nya saker och få utveckla sig hela tiden (Sjöberg, 2002). Vidare tycker Anna att det är viktigt att ha ett arbete, att ha någonstans att gå till. Hon menar att jobbet inte är särskilt roligt men det är bättre än inget jobb alls. Det är viktigt att få lära sig saker och att få variation på tillvaron. Det går inte att bara sitta hemma och glo på väggarna eller sitta vid sin dator. Trots att Anna kanske inte är helt nöjd med sina arbetsuppgifter så fyller detta arbete en stor betydelse för henne genom att hon känner att hon betyder något för de andra.

9.3.3 Daglig verksamhet

Anna arbetar idag inom den dagliga verksamheten i en s.k. satellitverksamhet. Det betyder att hennes arbetsplats är utlokaliserad ifrån det större Dagcentret. Tidigare hade Anna en praktikplats som hade anknytning till den utbildning hon har gått men då det inte fanns resurser i form av handledning blev det omöjligt för henne att vara kvar där. Alternativet som återstod var daglig verksamhet och Anna är inte överförtjust i sitt nya arbete. Det handlar om vad Larsson (2006) menar att personer inom daglig verksamhet försöker orientera sig bort från den negativa och stigmatiserade roll de får då de förknippas med gruppen utvecklingsstörda, dagcenter och i förlängningen omsorgsverksamheten. De tycker att ha ett arbete på en vanlig arbetsplats och få lön innebär en privilegierad ställning i förhållande till andra personer inom omsorgsverksamheten. När de får ett arbete med lönebidrag befinner de sig närmare det ”normala livsmönstret och ett liv som andra” medan personer inom daglig verksamhet befinner sig relativt sett närmare ”det avvikande eller det annorlunda.”

9.3.4 Identitet, solidaritet och mening

Madsen (2001) menar att de tre dimensionerna identitet, solidaritet och mening har en avgörande betydelse för upplevelsen av att ha ett gott liv. Det gör att om människor får ha ett arbete/sysselsättning att gå till, ökar deras möjligheter att utveckla relationerna till den subjektiva, sociala och kulturella världen vilket i sin tur bidrar till att just identitet, solidaritet och mening utvecklas. Viktigast är själva relationerna till de tre världarna oavsett vad arbetet är och vad det innebär.

Den subjektiva världen handlar om att vara en person och i denna världen kan då resursen identitet utvecklas. I vår kultur är arbetslinjen väldigt viktig för vår identitet. Vi är något om vi har ett arbete. I arbetets betydelse ligger möjligheten menar Sjöberg (2002) att få vara

någon, räknas och få vara delaktig i arbetslivet. En dagligverksamhet kan vara ett alldeles utmärkt arbete/sysselsättning för vissa om den skapar relationer till den subjektiva, sociala och kulturella världen. Däremot händer det att människor hamnar i den dagliga verksamheten antingen de vill eller inte och därmed försämras deras chanser att få uppleva identitet, solidaritet och mening. Men för andra, är inte detta tillräckligt utan det krävs ett lönearbete för att känna sitt eget värde.

För Anna är det inte OK, den kulturella världen fungerar inte för henne. Hon upplever att hon har ett "sitt-glojobb" och att en del av hennes arbetsuppgifter egentligen ger henne rätt till lön. Hon har inte särskilt bra relationer till den kulturella världen, hon lär sig inga nya saker och utmaningarna är för små. Hennes upplevelser av mening är därför också mycket små. Det innebär att om en människa ska kunna uppleva meningsfullhet i sin vardag så behöver hon/han ha de här relationerna till den kulturella världen. Det är därför viktigt att få känna att det man gör har en betydelse för andra människor. För en del betyder ett "riktigt arbete" att få känna sig värdefull genom en riktig lön, vara med i facket osv. även om man har en särskolebakgrund. Det är också viktigt att de inte behöver känna sig utnyttjade. Det kan då vara så att för en del av dem som befinner sig i daglig verksamhet blir det svårt att utveckla resurserna identitet, solidaritet och mening genom att också göra enahanda saker, inte ha någon att prata med.

9.3.5 Stöd

Det intressanta i det här arbetet är då inte att prata om vad de unga kan göra själva utan det handlar om vad de kan göra med hjälp av andra tillsammans med lite stöd. Då andra tar hjälp av datorer, almanackor och liknande så behöver dessa personer hjälpmedel i form av tid, mänskliga stöd och en förstående omgivning. Gustavsson (2001.s.86) förklarar att de unga har en annan syn på vad begreppet "att kunna" innebär. För de unga handlar det om: de ser det inte som att de kan med hjälp av stöd utan de kan själva bara de får lite mer tid och hjälp. Med andra ord, får de bara lite hjälp av andra så har de klarat av uppgiften själv.

Personer med intellektuella arbetshandikapp menar Larsson (2006) har för det mesta en positiv inställning till sina arbeten. Anledningen kan vara att det handlar om miljöer där de kommer i kontakt med andra där de bemöts som alla andra och inte bedöms utifrån sitt funktionshinder. Det får inte heller handla om det som Liedman (1999) säger då han skriver att människor idag ser detta med att hjälpa andra som en form av välgörenhet. Det måste handla om en äkta solidaritet där människor visar att alla behövs och att vi är beroende av varandra. Detta bör ske genom handling och inte endast genom ord. Då unga i studien uttrycker sin vi-känsla handlar det om en slags äkta solidaritet där de vill visa att de har en betydelse och faktiskt också både kan och vill om de bara får chansen. Det är dock viktigt att ha i åtanke att de unga vuxna inte är någon homogen grupp utan de måste behandlas utifrån varje individs förutsättningar.

9.3.6 Arbetsmarknaden

Det gemensamma för ungdomar idag oavsett funktionshinder eller inte är svårigheten att få tillträde till en krympande arbetsmarknad. Den är enligt Sennett (1999) en marknad som består av flexibilitet och projektarbete där människor måste ha en möjlighet att flytta mellan olika projekt och snabbt smälta in i nya miljöer. Vägen dit är tuff, det krävs många och långa utbildningar där konkurrensen kring arbetena är hård och brutal. I och med detta kan det sägas att ungdomarna sitter i samma båt men de ungdomar vilka dessutom har ett hinder som

påverkar arbetsförmågan har idag ett sämre utgångsläge. Det är arbetsbrist, ekonomin styr och dessutom präglas arbete och samhällslivet av en okunskap och rädsla kring människors annorlundahet. Arbet livet är inte med andra ord berett att ta emot de unga med ett funktionshinder vilka själva har det svårt att ta för sig i den allt mer hårdnande ekonomiska klimatet i samhället. Eftersom de inte har en förmåga att hänga med i de stora förändringar som sker i samhället kommer de att hamna på "efterkälken".

9.4 Avslutande reflektion

Vi ser idag en ökning av inskrivna till särskolan och dessutom finns det också tendenser till att människor som befinner sig i daglig verksamhet ökar. I hela landet har antalet LSS-inskrivna ökat med fyra procent och i en kommun som t.ex. Hulstfreds kommun har den ökat med åtta procent (Vimmerby Tidning, 2006-03-06). I detta ligger det en paradox genom att ökningen i sig inte är särskilt positiv däremot är beredningen av platstillgång positiv.

I dagens samhälle kan vi genom vår studie sammanfattningsvis konstatera att de unga med särskolebakgrund som har ett intellektuellt funktionshinder har stora svårigheter att få ett arbete på arbetsmarknaden. Detta beror på de faktorer som vi nämnt ovan. Samhället har svårt att se de unga med särskolebakgrund som en resurs, de får aldrig en möjlighet att visa vad de kan, vilken kapacitet de har om de bara får den tid och det stöd de behöver. För att det överhuvudtaget ska gå att få till en förändring för de unga måste detta ske på samtliga nivåer och som Swedner (1996) säger, nämligen på mikro, meso och makronivå. På mikronivån och för att skapa tillträde till arbetsmarknaden är det viktigt att stärka den unge i sin egen handlingsförmåga och valmöjlighet. Den unge måste få vara delaktig i sitt eget liv och på detta sätt skapa resursen identitet vilken utvecklas i relationen till den subjektiva världen. På meso nivån handlar det om att skapa resurser för solidaritet och detta sker i den unges sociala värld vilket handlar om hur vi förhåller oss till andra människor. De unga i studien visar på en stark vi-känsla som kan ses som ett uttryck för solidaritet. Denna vi-känsla är äkta menar Liedman (1999), när de unga kämpar tillsammans för att försöka förbättra sin situation. Lyftes detta vidare upp till en makronivå, handlar det om en arbetsmarknad vilken måste förändras utifrån en politisk nivå så att de unga också får en plats. Arbet livet måste tänka om och ta till vara på de resurser som denna grupp kan bidra med. Ett arbete skapar förutsättningar för resurserna meningsfullhet och delaktighet och detta skapar relationen till den kulturella världen. Det arbete som de unga har ska skapa förutsättningar för de här resurserna identitet, solidaritet och mening oavsett om det är daglig verksamhet eller öppna arbetsmarknaden. Det går inte att säga hur de ska se ut generellt för alla som grupp utan det måste vara individuellt.

Ett ytterligare bevis för att denna grupp inte kan behandlas utifrån ett homogent synsätt handlar om den skillnad som framkommer mellan de unga vuxnas eget engagemang och tilltro sin egen förmåga. I den ena kommunen framträdde hos de unga en större säkerhet och medvetenhet om de resurser och rättigheter de har. Detta kan bero på det utökade och tidiga samarbetet som finns mellan gymnasiesärskolan och arbetsförmedlingen. I denna kommun startade samarbetet redan i högstadiet i årskurs åtta.

Hur gör vi då för att bygga broar mellan skola och arbetsliv? Carlbeck-kommittén bedömer att samverkan mellan gymnasiesärskolan, arbetsförmedlingen, daglig verksamhet och arbetsmarknadens parter måste utvecklas i syfte att öka möjligheterna för de unga att få ett arbete på öppna arbetsmarknaden. Riksförbundet FUB lyfter fram att när elever slutat sin

gymnasiesärskola så är det i första hand arbetsförmedlingen de ska gå till och det krävs en samplanering för ungdomarna inom kommunerna. Vidare lyfter Carlbeck-kommittén fram att för att kunna uppnå detta så måste hela samhället förändra sina värderingar och attityder. Det handlar om hur vi ser på olikheter, på delaktighet och samhörighet och inte minst på ansvar. (SOU 2004:98)

I denna process har socialpedagoger en viktig uppgift i att skapa de förutsättningar som krävs och bistå människor i sin strävan att utveckla resurserna identitet, solidaritet och mening. Det handlar om att försöka som Swedner (1996) säger, skapa en god färd genom livet genom att fungera som ett socialt stöd. För att uppnå detta mål måste man se på helheten utifrån varje enskild individ.

Det finns olika sätt att bedriva forskning på och ett sätt är på det sättet vi har utfört vår studie. Då syftet var att få en insikt i de ungas egna uppfattningar om sin situation och syn på framtiden blev intervjuer som metod ett naturligt val. Önskvärt hade varit att få möjlighet till fler intervjuer med de unga. Detta är dock mycket tidskrävande och kräver därför forskning på en högre nivå. Däremot är detta forskningsområde kring vad som händer i övergången mellan särskola och yrkesliv ett område som är relativt outforskat och vårt lilla bidrag får ses som ett försök att sprida kunskap och förståelse.

Referenslista

Angelöw, B.; & Jonsson, T. (2000). *Introduktion till socialpsykologi*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Antonson, S. (2002) *Stödets betydelse – supported employment i kampen för arbete och att bryta utsatthet*. Örebro: Örebro universitet, Universitetsbiblioteket. Skriftserien, nr 71.

Antonsson, S., & Stål, R. (2003). Supported employment i en orytmisk föränderlighet. I E. Jeppson Grassman., S. Antonsson., R. Stål & L. Svedberg, *Att drabbas och att forma sitt liv* (s.45-72). Lund: Studentlitteratur.

Arbetsmarknadsverket, (2003). *Arbetsförmedlingen i Sverige*. Styrdokument.

Backman, J. (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur

Bakk, A., & Gruwald, K. (1993). *Omsorgsboken*. Uppsala: Liber Utbildning AB.

Barron, K. (red.). (2004). *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber Ekonomi.

Daneilsson, L & Liljeroth, I (2002). *Vägval och växande. Förhållningssätt, kunskap och specialpedagogik för yrkesverksamma hjälpare*. Stockholm: Liber AB.

Denhov, A. (2005). Arbete eller sysselsättning. I M. Sundgren & A. Topor, (red.). (2005). *Social psykiatri*. Stockholm: Bonnier utbildning.

Ds 2000:69, *Alla lika olika – mångfald i arbetslivet*. Stockholm: Näringsdepartementet.

Giddens, A. (2003). *Sociologi*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Goffman, Erwing. (1959). *Jaget och maskerna*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.

Gustavsson, A (2001). *Inifrån utanförskapet. Om att vara annorlunda och delaktig*. Lund: Studentlitteratur.

Göransson, U. (2002). Vem får arbete och vem får inte? I M. Sjöberg, (red.), *Arbetsliv och funktionshinder*. (s. 59-72). Lund: Studentlitteratur

Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: Specialundervisning*. Stockholm: Spånga tryckeri.

Holm, P., Holst, J., Olsen, S B. & Perlt, B (red.). (1997). *Liv och kvalitet i omsorg och pedagogik*. Lund: Studentlitteratur

Holme, I. M; & Solvang, B.K. (1997). *Forskningsmetodik : om kvalitativa och kvantitativa metoder*. 2., [rev. och utök.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

- Karlsson, A. (2002). Verktøy for delaktighet. I M. Sjöberg (Red.). *Arbetsliv och funktionshinder*. (s. 89-99). Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, P O. (2006). *Arbetskultur, socialt stöd och arbetets mening*. Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete. Skriftserien 2006:1.
- Liedman, S-E. (1999). *Att se sig själv i andra – om solidaritet*. Falun: Bonniers förlag.
- Madsen, B. (2001). *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Merriam, S.B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Meeuwisse, A., Sunesson, S. & Swärd, H. (red.). (2000). *Socialt arbete : en grundbok*. Stockholm: Natur och kultur
- Morén, S. (2001). Relationen som förändringsvillkor. I Socialstyrelsen, *Utan fast punkt : om förvaltning, kunskap, språk och etik i socialt arbete*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Nolén, K. (2005). *Ett arbetsliv för människor med funktionshinder?* En litteraturöversikt. Lund: Arbetslivsinstitutet Syd.
- Olin, E. (2003). *Uppbrott och förändring. När ungdomar med utvecklingsstörning flyttar hemifrån*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete.
- Repstad, P. (1999). *Närhet och distans : kvalitativa metoder i samhällsvetenskap*. 3., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Ringsby-Jansson, B. (2002). *Vardagslivets arenor. Om människor med utvecklingsstörning, deras vardag och sociala liv*. Göteborg: Göteborgs universitet, institutionen för socialt arbete.
- Sennet, R. (1999). *När karaktären krackelerar*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Sjöberg, M.(Red.). (2002). *Arbetsliv och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 2001:79. *Välfärdsbokslut för 1990-talet*. Slutbetänkande från Kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU 2004:98. *För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning*. Slutbetänkande från Carlbeck-kommittén. Stockholm: Utbildnings –och kulturdepartementet.
- Swedner, H & Swedner, G (1996). *Socialt välfärdsarbete: en tankeram*. 2.,rev. uppl. Stockholm: Liber.
- Szönyi, K. (2005). *Särskolan som möjlighet och begränsning –elevperspektiv på delaktighet och utanförskap*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Tideman, M. (2004). Socialt eller isolerat integrerad? I Tössebro, Jan (red.). *Integrering och inkludering* (s.121-140). Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet. (1990). *Forskningsetiska principer : inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet.

Åkerström, B. (1998). Livsvillkor för personer med förståndshandikapp. I Gustavsson, A & Möller, A (red.), *Omsorgsvetenskaper perspektiv, forskning, praktik* (s. 276-288). Lund: Studentlitteratur.

Internet

<http://www.ams.se/admin/Documents/faktablad/lonbid.pdf> 2006-05-04

<http://www.ams.se/admin/Documents/faktablad/sius.pdf> 2006-05-04

<http://www.ams.se/admin/Documents/faktablad/perbit.pdf> 2006-05-04

http://www.ams.se/admin/Documents/faktablad/utvecklingsanst_ag.pdf 2006-05-04

http://www.ams.se/admin/Documents/faktablad/trygghetsanst_ag.pdf 2006-05-04

<http://www.skolverket.se/sb/d/673> 2006-04-30).

Artiklar

Vimmerby-Tidning 2006-03-06

2006-03-10

Till:

Hej!

Vi är tre studenter som heter Annicka Persson, Ing-Marie Loxdal Larsson och Britt-Marie Nilsson. Vi studerar på socialpedagogiska programmet i Trollhättan/Uddevalla via högskolecentrum i Hultsfred.

Under våren 2006 genomför vi en studie om situationen för ungdomar som gått nationella program i särskolan, när det gäller möjlighet till arbete/sysselsättning.

Vårt syfte med studien är att beskriva och analysera hur livssituationen ser ut för ungdomar som genomgått gymnasiesärskolans nationella program, speciellt med avseende på arbete/sysselsättning och deras möjligheter/svårigheter på arbetsmarknaden?

Våra frågeställningar är:

- Hur ser olika professionella yrkesföreträdare på ungdomars möjligheter till arbete/sysselsättning och vilket stöd och vilka insatser erbjuder de?
- Vad påverkar ungdomarnas möjligheter att få ett arbete/sysselsättning?
- Skiljer sig möjligheterna mellan flickor och pojkar och i så fall på vilket sätt?

Vi önskar komma i kontakt med dig, som utifrån din profession har erfarenhet av att arbeta med insatser och åtgärder till stöd för den här gruppen ungdomar.

Vårt önskemål är därför att få göra en intervju med dig, samt en önskan om din medverkan att hjälpa oss komma i kontakt med ungdomar som för minst två år sedan slutat gymnasiesärskolans nationella program

Vi hoppas att du har möjlighet att fråga de ungdomar som du kommer i kontakt med om de skulle kunna tänka sig att vara med i vår studie. Därefter kontaktar vi ungdomarna beträffande möjligheten att få göra en intervju med dem omkring deras vardagssituation angående arbete/sysselsättning.

Givetvis kommer resultaten av vår studie att presenteras på ett sådant sätt att alla personer som medverkar i studien garanteras konfidentialitet. Studien kommer att genomföras och avrapporteras på ett sådant sätt att enskilda personer som medverkar inte kan identifieras. Det är också fritt att avbryta medverkan när som helst under studien.

Allt vi gör, brev och intervjumaterial som vi formulerar kommer att granskas och godkännas av vår handledare.

Bibbi Ringsby Jansson.
Lektor och fil.dr i socialt arbete, institutionen för individ och samhälle
Högskolan Väst, Vänersborg
bibbi.ringsby.jansson@hv.se

Telefon: 0521– 264282

Ni får gärna kontakta oss för att ställa frågor.

Med vänliga hälsningar

Annicka Persson.
annicka.persson@student.hv.se

Ing-Marie Loxdal Larsson.
ing-marie.loxdal@student.hv.se

Britt-Marie Nilsson.
britt-marie.nilsson@student.hv.se

Intervjufrågor till LSS-handläggare och arbetsförmedlare

Intervjufrågorna gäller för ungdomar som för minst två år sedan avslutat sär gymnasiets nationella program.

Allmänna frågor:

Hur ser din bakgrund ut avseende utbildning och arbetslivserfarenhet?

Hur ser dina arbetsuppgifter ut?

Hur många ungdomar (ung) har du träffat de senaste två åren som har en bakgrund från gymnasiesärskolan? (Hur många tjejer/killar?)

Hur får du kontakt med ungdomarna, vem tar initiativet?

Är det ungdomarna själva? Är det föräldrarna?

(underlättar föräldrarnas engagemang?)

En fråga till arbetsförmedlingen

Ett pressmeddelande från regeringskansliet skall det inför 2006 göras insatser för att sänka ungdomsarbetslösheten. Det skall bland annat tillsättas 3000 lärlingsplatser för arbetslösa mellan 20-24 år.

Vilka konsekvenser ger denna satsning för ungdomar från gymnasiesärskola?

Har de lika stora möjligheter att konkurrera med ”vanliga” ungdomar om dessa lärlingsplatser?

Syn på möjligheter/svårigheter

Ungdomar som har genomgått det nationella programmet på gymnasiesärskola, vilka möjligheter har de idag för att få ett reguljärt arbete?

Hur vill du beskriva ungdomarnas möjligheter/begränsningar vad det gäller arbete/sysselsättning idag?

Vilken betydelse har det för ungdomar att de har gått på gymnasiesärskola när de skall söka sig ut på den öppna arbetsmarkanden?

Kan du se någon skillnad på ungdomarnas möjligheter till arbete/sysselsättning vad det gäller kön?

Vilka svårigheter ser du att den här gruppen möter?

Vad beror svårigheterna på?

Hur upplever du att arbetsgivare ser på människor med funktionshinder?
Som en risk eller resurs? Som en intäkt eller kostnad?

Hur ser du på ungdomarnas möjligheter/begränsningar i framtiden?

Vad är det som är avgörande för ungdomen att få ett arbete/sysselsättning enligt dina erfarenheter?

Vad krävs för att dessa ungdomar ska få tillträde till arbetsmarknaden anser du?

Inflytande

Hur upplever du att ungdomar själva ser på sina möjligheter respektive begränsningar vad det gäller att få ett arbete på den öppna arbetsmarknaden?

Hur upplever ungdomarna att själva kunna påverka sina möjligheter att komma ut på den öppna arbetsmarknaden?

Hur tror du ungdomarna ser på sig själva i förhållande till andra ungdomar som ska ut i arbetslivet?

Insatser/stöd – behov av förändring – vad behövs!!

Vad kan du erbjuda för hjälp och stöd till ungdomarna?

Vad krävs av ungdomarna själva för att få stöd/insatser från xx (LSS,AF, FK etc) ?

Hur ser du på ungdomarnas möjligheter att vara delaktiga i sin situation att nå och få ett arbete/sysselsättning?

Hur tror du ungdomar upplever ditt stöd i praktiken?

Vilka krav kan ungdomarna ställa på er vad det gäller arbete/sysselsättning?

Hur skulle du vilja beskriva samverkan mellan myndigheter för att ordna ett arbete/sysselsättning för dessa ungdomar?

Hur ser den perfekta arbetsplatsen ut enligt din mening för dessa ungdomar?

Finns det något du skulle kunna göra för dessa ungdomar som du inte har möjlighet att göra idag och i så fall vad? (vad hindrar dig att göra det idag?)

Förslag för konkretisering:

Kan du berätta om en situation (ett fall/ärende) i förhållande till någon ungdom i den här gruppen som engagerat dig och där du upplevt att du, i egenskap av tjänsteman inom din verksamhet har haft svårt att ge stöd som varit till hjälp för personen?

Kan du på samma sätt berätta om en situation(ett fall/ärende) i förhållande till någon ungdom i den här gruppen som engagerat dig och där du upplevt att du, i egenskap av tjänsteman inom din verksamhet har kunnat ge ett bra stöd som varit till hjälp för personen?

I fallbeskrivningarna försök få fram:

- ålder, kön och familjesituation
- hur togs kontakten, på vems initiativ?
- Den unges egen uppfattning om situationen?
- Tjänstemannens uppfattning av situationen

- vilken hjälp, vilka insatser erbjöds/gavs?
- Hur uppfattade den unge de insatser som erbjöds/gavs?
- Vad var det som gjorde att den här situationen upplevdes som särskilt svår/särskilt framgångsrik?
- Hur vanlig är den här situationen i tjänstemannens verksamhet

Intervjumanual ungdomarna

Allmänna frågor

1. Hur gammal är du ?
2. Hur bor du?
3. Var har du växt upp
4. Hur ser din familj ut?
5. Vad jobbar din mamma och pappa med?
6. Vad gör du på fritiden?
7. Har du några särskilda intressen?

Skolan

1. Var gick du i skolan?
2. Vilket program gick du på gymnasiet?
3. Kan du berätta om din skoltid? (var det roligt, vad fick ni göra)
4. Vad har hänt efter skolan?

Arbete/sysselsättning

1. Vad gör du om dagarna?

Vid ingenting

- Träffar du kompisar?
- Vad brukar ni göra?

Vid daglig verksamhet

- Vad gör du?
- Hur gick det till när du fick börja där?
- Var det någon som hjälpte dig att få börja där?
- Vad tycker du om jobbet?

Vid arbete

- Var jobbar du?
- Hur fick du ditt arbete?
- Var det någon som hjälpte dig att få jobbet?
- Vad får du göra?
- Vad tycker du om ditt jobb?

Delaktighet

1. Känner du någon på ditt arbete/dagliga verksamheten
2. Hur tar du dig till arbetet/dagliga verksamheten
3. Pratar du med någon på rasterna?

4. Gör ni något roligt tillsammans? (tippar, köper lotter)
5. Träffar du någon från arbetet/dagliga verksamheten på fritiden?
6. Håller du på med någon sport?

Syn på möjligheter/svårigheter

1. Är det/var det svårare för dig att få ett arbete som gått på särskolan?
2. Varför är det så tror du?
3. Känner du någon från din klass som fått arbete?
4. Vad tror du är viktigast när man söker arbete?
5. Finns det någon som hjälpt dig med något som varit viktigt för dig för att få ett arbete.... Ex på FK, AF, LSS berätta.
6. Vad var det den personen gjorde som du tyckte var till hjälp?

Meningsfullhet

1. Vad är det roligaste du vet?
2. Är det viktigt att ha ett arbete/daglig verksamhet?
3. Varför är det viktigt?
4. När är det roligast att gå till arbetet/daglig verksamhet?
5. Hur tror du att det känns att inte ha ett arbete?
6. Känner du dig mer vuxen när du arbetar?
7. Hur vet man att någon är vuxen?
8. Hur blir man vuxen?

Övrigt

1. Hur skulle du göra om du skulle vilja byta jobb?
2. Vem skulle du be om hjälp?
3. Vart skulle du gå för att få hjälp?

Vid arbetslöshet

1. Hur är det att vara arbetslös
2. Vad skulle du helst vilja jobba med?

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel 0520-22 30 00 Fax 0520-22 30 99
www.hv.se